

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

ANŽE ZIGMUND

**PROPAGANDA V MEDETNIČNEM KONFLIKTU V
MAKEDONIJI**

(od februarja 2001 do novembra 2001)

DIPLOMSKO DELO

Ljubljana, 2006

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

ANŽE ZIGMUND

Mentor: PROF. DR. MARJAN MALEŠIČ

**PROPAGANDA V MEDETNIČNEM KONFLIKTU V MAKEDONIJI
(od februarja 2001 do novembra 2001)**

DIPLOMSKO DELO

Ljubljana, 2006

1. UVOD.....	1
2. METODOLOŠKI OKVIR.....	2
2.1 Opredelitev predmeta proučevanja.....	2
2.2 Cilji preučevanja.....	3
2.3 HIPOTEZE.....	3
2.4 Metodološki pristop.....	3
3. OZADJE KONFLIKTA.....	4
4. KRONOLOGIJA MEDETNIČNEGA KONFLIKTA V MAKEDONIJI.....	11
5. PROPAGANDA.....	17
5.1 Definicija in zgodovina propagande.....	17
5.2 Nosilec propagandnega sporočila.....	21
5.3 Politična propaganda.....	21
5.4 Vojna propaganda	23
6. NAČELA IN ZNAČILNOSTI PROPAGANDE.....	25
6.1 Strategija prikritega rasizma, ksenofobije in etnocentrizma.....	26
6.2 Medijske vsebine in besedila z vidika obravnave manjšin.....	29
6.2.1 Selekcija.....	29
6.2.2 Interpretacija.....	29
7. MEDIJSKI PROSTOR V MAKEDONIJI.....	30
7.1 Tisk.....	32
7.2 Televizija.....	33
7.3 Radio.....	34
7.4 Internet.....	34
8. SEKUNDARNA ANALIZA POROČANJA MEDIJEV MED KONFLIKTOM	34
8.1 Karakteristike medijskega poročanja.....	34
8.2 Poročanje medijev v makedonskem jeziku.....	37
8.3 Poročanje medijev v albanskem jeziku.....	43
8.4 Makedonski in albanski viri za tuje novinarje.....	44
9. ZAKLJUČEK.....	47
10. VIRI IN LITERATURA.....	50
10.1 Spletni viri.....	53

1. UVOD

Republika Makedonija je ena izmed šestih republik nekdanje SFRJ. Je neodvisna, celinska država na Balkanskem polotoku v jugovzhodni Evropi, s površino 25 333 km². Na pot neodvisnosti je stopila 8. septembra 1991. Na vzhodu meji na Bolgarijo, na severu na državo Srbije in Črne gore, na jugu na Grčijo in na zahodu na Albanijo. Grčija je menila, da država z imenom Makedonija izraža ozemeljske zahteve do nje, zato je dosegla, da je večina držav in mednarodnih organizacij priznala državo pod imenom Nekdanja jugoslovanska republika Makedonija z angleško kratico FYROM (Former Yugoslav Republic of Macedonia).

Ima malo več kot dva milijona prebivalcev. Po oceni iz leta 2003 jih je 2.063.122. Uradni jezik je makedonščina. Večinsko prebivalstvo so Makedonci. V severozahodnem delu ob meji s Srbijo in na zahodu ob meji z Albanijo pa živi manjšinsko prebivalstvo albanske narodnosti. Albanci so večinsko prebivalstvo v mestih Tetovo in Kumanovo, manj pa jih je v Bitoli.

Napetosti v odnosih med Makedonci in Albanci so se začele že po osamosvojitvi leta 1991, ko so Albanci v ustavi izgubili položaj konstitutivnega naroda in so se pojavljale skozi vsa devetdeseta leta. Do zaostritve razmer pa je prišlo v letih 2000/2001. Ustvarjanje in podpihovanje napetosti med nezadovoljnimi državljani obeh narodov, oziroma narodnosti, je povzročilo eskalacijo do tiste meje, ko so besede potihnile in je spregovorilo orožje. Že od začetka neodvisnosti Makedonije so si predstavniki relevantnih političnih strank Albancev delili oblast z Makedonci.

Občutek ogroženosti in strahu pogosto izhaja iz resničnosti, vendar lahko tak občutek in strah ustvarimo tudi umetno. S pomočjo občutka ogroženosti in strahu (naj bo resničen ali pa virtualen) pa lahko manipuliramo s človeškim razumom, razmišljanjem in mnenji. Politični ali verski voditelji prepričajo svoje privrženice, da jih ogroža sovražnik, tako se vzbudi subjektivni odgovor reaktivne sovražnosti. Človeška psiha in vplivi nanjo so komplicirana in kompleksna zadeva, vendar pa lahko vplivamo nanjo z relativno preprostimi posegi in dejanji. Za temi preprostimi dejanji, posegi in metodami se skrivajo dolgoletne raziskave, študije in poizkusi, na katerih lahko postavimo uporabno in učinkovito strategijo propagandnega bojevanja, ki je izredno pomembna.

2. METODOLOŠKI OKVIR

2.1 Opredelitev predmeta proučevanja

Makedonska kriza se je pričela že dolgo pred oboroženimi incidenti, ki so izbruhnili konec februarja 2001. In vendar so šele ti incidenti prisilili makedonsko vlado, da je pričela resno razmišljati o zahtevah albanske manjšine. To razmišljanje se je zavleklo kar nekaj mesecev, toda na koncu je morala vlada le popustiti skoraj vsem zahtevam Albancev in sprejeti zakonske spremembe. Moj predmet raziskovanja v tem konfliktu pa je propaganda, ki je bila uporabljena na obeh straneh.

Propagando, ki je bila uporabljena v konfliktu v Makedoniji, sem proučeval prek zgodovinskega konteksta, kronološkega poteka dogodkov od februarja 2001 pa do novembra 2001 in s pomočjo teorije propagande, ki mi je omogočila sekundarno analizo poročil različnih medijev o oboroženih spopadih in ostalih dogodkih povezanih s tem medetničnim konfliktom.

Najprej sem moral proučiti propagando v teoriji in določiti teoretično-metodološki okvir, v katerem bom kasneje opravil analizo poročil novinarjev, ki so neposredno, večinoma pa posredno pisali o dogajanju v konfliktu. Prav tako sem se moral seznaniti s osnovnimi pojmi propagande, še podrobneje pa z metodami in načeli propagande. Ne smemo pozabiti še proučevanja makedonskega medijskega prostora in vlogo določenih medijev v tistem času, konkretno od februarja 2001 do novembra 2001. Pri tem se je pojavil problem dostopa do zelenega gradiva, saj sem hotel narediti primarno analizo virov, vendar kljub obširnemu iskanju in poizvedovanju nisem prišel do zadostne količine kredibilnega gradiva. Problem je bil tudi s pomanjkanjem gradiva pri oblikovanju kronološkega poteka dogodkov, saj v večini primerov gradivo, ki opisuje zgodovino Makedonije govori o dogodkih pred letom 2000.

2.2 Cilji proučevanja

Cilji, ki sem si jih zastavil pri proučevanju propagande v makedonskem konfliktu v času od februarja do novembra 2001, so naslednji:

1. Kronološka opredelitev in opis ozadja konflikta
2. Predstavitve pojma propaganda in metodološko-teoretski okvir za analizo medijev ter opis medijskega prostora in medijev v Makedoniji
3. Sekundarna analiza, na podlagi metodološko-teoretskega okvira, poročanja o dogodkih v času od februarja do novembra 2001

2.3 HIPOTEZE

Splošna hipoteza:

Konflikt v Makedoniji leta 2001 je bil tipičen medetnični konflikt in glede na to, so mediji izvajali propagando, ki je temeljila na poudarjanju etnične pripadnosti.

Izvedeni hipotezi:

Ključni medijski akterji (novinarji, uredniki, lastniki, politiki) so se v času konflikta postavili na stran svoje etnične skupine (makedonske ali albanske) in izvajali propagandno proti nasprotni strani.

Novinarski profesionalizem in objektivno poročanje je zamenjala etnična lojalnost in prikrojevanje dejstev tako na makedonski kot na albanski strani, kar je posredno vodilo v zaostrovanje in podaljševanje konflikta.

2.4 Metodološki pristop

Uvodu in predstavitvi teme sledi kratek zgodovinski pregled ozadja kot tudi kronologija samega poteka medetničnega konflikta v Makedoniji in za metodo bom uporabil opisno analizo virov. Kronologiji sledi opis glavnih pojmov in teorije propagande, pri kateri sem prav tako uporabil metodo analize. Teorija propagande bo prilagojena po vsebini tako, da jo bom kasneje lahko uporabil pri prepoznavanju propagandnega sporočanja na konkretnih primerih na ozemlju

Makedonije. Sledijo poročanja o dogodkih v medetničnem konfliktu v Makedoniji. Izbrana metoda za ta del je opisna analiza sekundarnih virov. V zaključku bom s pomočjo analize poročil dogodkov izpostavil konkretne primere tipičnega propagandnega sporočanja, ki je bilo uporabljeno v tem medetničnem konfliktu.

3. OZADJE KONFLIKTA

Po podatkih ljudskega štetja, ki so mu Albanci oporekali, je bilo leta 1994 v Makedoniji 22,7 % Albancev. Čeprav v Makedoniji odnosi med slovansko večino in albansko manjšino niso bili nikoli prežeti s tolikšnim sovraštvom kot odnosi med Srbi in Albanci na Kosovu, ni mogoče trditi, da so bili vzorni. Makedonci so imeli Albance za nerazvite, nagnjene h kriminalu in nasilju. V intervjuju za *Politique internationale* je pisatelj Ismail Kadare dejal, da so jih šteli za tujce na njihovi lastni zemlji. Albanci so trdili, da so v republiki drugorazredni državljani, saj jih ustava, izglasovana po osamosvojitvi, ni več priznavala kot konstitutiven narod, temveč je govorila le o »državi Makedoncev in drugih državljanov« (Albancev, Turkov, Romov ter ostalih etničnih skupnosti). Opozarjali so na dejstvo, da je odstotek brezposelnih v njihovih vrstah še enkrat večji od brezposelnih med Makedonci (okrog 60%), da ima komaj 2% Albancev univerzitetno diplomu, da je med pripadniki policije le 3% njihovih rojakov, med državnimi uslužbenci pa od 5 do 7%. (Pirjevec, Jože: *Jugoslovanske vojne 1991-2001*, Cankarjeva založba, Ljubljana, 2003, str. 551-584)

Karina Johansen, ki se ukvarja s politološkim raziskovanjem je v zvezi s tem 30. 3. 2001 zapisala: "Relativno majhna zastopanost Albancev v javnem sektorju ni samo posledica diskriminacije, temveč tudi neustrezne izobrazbe albanskih kandidatov. Albanci so pričakovali, da jim bo država omogočila poklicno izobraževanje in odpravo diskriminacije." (Karina Johansen, Skopje 30. 3. 2001, http://www.iwpr.net/index.pl?archive/bcr/bcr_20010330_2_ser.txt, 28.10.2005)

Za ustanovitev albanske »Iliride«- kulturno in politično avtonomnega področja znotraj Makedonije januarja 1992, so slovanski Makedonci menili, da gre za prefinjeno metodo, s katero želijo Albanci najprej doseči avtonomijo, potem federacijo in konfederacijo in na koncu

odcepitev in združitve z Velikim Kosovom ali Veliko Albanijo. V strahu pred tem, je skopska vlada odklonila celo povsem legitimno zahtevo, da bi Albanci dobili univerzo v svojem jeziku, kar je v njihovi javnosti povzročilo duševno bolečino. Natovi napadi na ZRJ spomladi 1999 in kosovska kriza, so vplivali, da so se še zaostriili odnosi med narodoma. Izbruh nasilja je bil neizbežen.

26. februarja 2001 je skupina oboroženih moških, oblečenih v črne varovalne uniforme z našitki OVK, zasedla makedonsko vas Tanuševci ob makedonsko-kosovski meji. Vladimir Gligorov, ki je raziskovalec v Inštitutu za ekonomske študije na Dunaju in svetovalec Organizacije za ekonomsko sodelovanje (OECD) v Parizu je zapisal: »Čeprav nasilje v vasi Tanuševci ne vodi k razpadu Makedonije, se pa v njem opazi šibkost. Prva reakcija na vsako krizo v Makedoniji je vprašanje, ali ne bo ta pripeljala do razpada države. Vsekakor je taka reakcija pretirana. Izvori stabilnosti v Makedoniji so globlji kot se običajno misli.« (Vladimir Gligorov, Pariz 9.3.2001, http://www.iwpr.net/index.pl?archive/bcr/bcr_20010309_2_ser.txt, 28.10.2005)

Ko pa so v naslednjih dneh albanski uporniki¹ zasedli še druge vasi ob meji, se ni bilo mogoče izogniti misli, da se bo nasilje iz sosednjega Kosova preselilo v Makedonijo. Makedonci so seveda pričakovali takojšnjo Natovo pomoč, saj so bili včlanjeni v Partnerstvo za mir. Kljub temu, da so uporniki prihajali z območja pod Natovim nadzorom je Paddy Ashdown komentiral, da je videti, da zavezništvo nima ne volje ne moči, da bi zaščitilo šibko republiko in jo rešilo propada. Ko je makedonska skupščina 1. 3. 2001 ratificirala sporazum o meji s Srbijo in Črno goro, je predsednik Boris Trajkovski izjavil, da je vstajo po vsej verjetnosti povzročil ta sporazum, saj so pričakovali, da bodo prebivalci obmejnih vasi, ki se ukvarjajo s tihotapstvom, vznemirjeni, zaradi poostrelega nadzora nad mejnimi prehodi. Dodal pa je, da ne bodo uporabil

¹ V svojem raziskovanju sem naletel na različno poimenovanje upornikov. Imenujejo jih od navadnih kriminalcev, teroristov, upornikov, borcev za pravice, svobodo. Odločil sem se za uporabo termina uporniki, saj so imeli v osnovi svojo politično organizacijo in njihovo podporo in ta termin obdržal, čeprav so uporniki kasneje politično podporo izgubili in jih je lastna politična organizacija označevala za teroriste.

vojske, temveč bodo skušali rešiti krizo v dialogu z Albanci: »Želimo, da bi bili Albanci vključeni v reševanje. To je za nas zelo pomembno.« Premier Georgijevski pa je v svojem nastopu v skupščini dodal, da želi premostiti napetosti »z miroljubnimi sredstvi in diplomacijo, vendar pa ni mogoče izključiti skrajnih ukrepov«. To usmeritev je podprla tudi OVSE, ki je bila pripravljena »razumeti« vojaško akcijo proti upornikom, kar je mednarodni tisk razlagal kot očitno spremembo odnosa do dogodkov v Makedoniji, saj so njeni predstavniki do tedaj trdili, da se ne bodo vmešavali v notranje zadeve republike. (Mirčo Pančevski, Skopje 15. junij 2001, <http://www.makedonskosonce.com/broervis/2001/sonce352/Tekst08.htm>, 10.10.2005)

8. marca 2001 so se na kosovsko-makedonski meji Albanci spopadli z makedonskimi policijskimi enotami, takoj zatem pa so ameriške čete celo zasedle kosovsko občino Vitina, ki je mejila na vas Tanuševci in iz nje pregnale upornike. Uporne rojake je obsodil albanski prvi minister Ilir Meta. Ibrahim Rugova jih je pozval, da prenehajo z »oboroženimi dejanji«, vlado v Skopju pa je opomnil, da »prisluhne zahtevam Albancev«.

V zavesti, da je z Albanci treba skleniti sporazum, si je vlada v Skopju skušala zagotoviti podporo njihovih zmernih krogov in pri tem računala tudi na posredništvo Tirane. 15. marca 2001 je v Stocholmu na vrhu Evropske unije kot gost, makedonski zunanji minister Srdjan Kerim odločno zavrnil zahtevo albanskih nacionalistov, naj bi spremenili ustavo in Makedonijo preoblikovali v federacijo. Medtem je vojska zavzela vas Tanuševci in se povezala s četami KFOR-ja onkraj meje. To pa še zdaleč ni zlomilo morale upornikov, ki so bili dobro izurjeni in so s pomočjo albanske diaspore, posebno tiste v Švici, razpolagali s pomembnimi finančnimi sredstvi. Manifestacija, ki je bila v Tetovu 14. marca 2001 in se je proti volji organizatorjev izrodila v nasilje, je bila opozorilo, da iskra upora še ni ugasnila. Sredi meseca marca so se nemiri razširili proti Šar planini in na gričevnato območje Tetova, ki je veljalo za glavno mesto makedonskih Albancev. Po uradnih ocenah naj bi se v okoliških vaseh namestilo okrog 500 (po drugih podatkih samo 50) dobro oboroženih upornikov, proti katerim je vlada poslala 2000 policistov in vojakov opremljenih z 10 tanki in topovi. Natovi opazovalci so zelo skeptično gledali na makedonsko vojsko, ki ni imela izkušenj za tak boj in je razpolagala samo s tremi učinkovitimi helikopterji. V njihovih vrstah je bilo 40% Albancev, kar je pomenilo, da ni povsem zanesljiva. Uporniki so postajali vedno bolj agresivni. V svoje vrste so novačili vse za boj

sposobne Albance ter pozivali policiste albanskega rodu naj dezertirajo in grozili z oboroženimi akcijami v samem Skopju. 19. marca 2001 je vlada v Skopju sprejela sklep, da pošlje vojsko s tanki in topništvom v Tetovo, kjer namerava izvesti odločilno ofenzivo in zavzeti postojanko upornikov na hribu Kale, enem od vrhov Šar planine. Ultimativno jih je pozvala, da se do 21. marca predajo ali pa zapustijo njeno ozemlje, če ne, bo razglasila izredne razmere. Z odobravanjem Washingtona, Moskve, Varnostnega sveta ZN in Evropske unije je naslednji dan res prišlo do močnega topniškega obstreljevanja albanskih postojank. Osvobodilna narodna armija (ONA) je namreč zavrnila ultimat, čeprav je obenem enostransko naznanila premirje. 25. marca 2001 je ob zori makedonska vojska začela napovedano ofenzivo s tanki, oklepniki in pehoto in podobno kot Rusi v Čečeniji bombardirala vasi, kjer so se skrivali uporniki. Kot je bilo pričakovati, je vojno dogajanje v svoj vrtinec zajelo tudi številne civiliste. Uporniki so na območjih, ki so jih zasedli, izpeljali etnično čiščenje, prebivalstvo so uporabljali kot živi ščit in nasilno novačili mlade Albance. Od 15 000 do 20 000 beguncev se je zateklo v notranjost Makedonije, emigriralo na Kosovo, Albanijo, Turčijo ali se skušalo prebiti do zahodne Evrope. Vladne sile, okrepljene s helikopterji, so v naslednjih dneh dosegle pomembne uspehe, saj so zasedle gričevnato območje okoli Tetova. Konec marca so oblasti sporočile, da so uporniki premagani. Ni pa bilo povsem jasno, kaj se je z njimi zgodilo, ali so bili fizično uničeni, ali so se morda zatekli na Kosovo ali pa so preprosto slekli uniforme, poskrili orožje in se pomešali med prebivalstvo. (Mirčo Pančevski, Skopje 15.junij 2001, <http://www.makedonskosonce.com/broervis/2001/sonce352/Tekst08.htm>, 10.10.2005)

Že na začetku aprila 2001 so se spet pojavili, tokrat na meji z Albanijo v okolici mesta Debar. Po mnenju skopskih oblasti naj bi imeli postojanke v ZRJ.

Veton Surroi, ki izdaja v Prištini časopis "Koha Ditore" in je sodeloval kot neodvisni predstavnik kosovskih Albancev v mednarodnih pogajanjih, je takole zapisal: "V kolikor bi se spopadi nadaljevali, bi prišlo v Makedoniji do popolne delitve med različnimi narodnostmi. Ustvarile bi se etnične vojske, kar bi privedlo do drastičnega učinka geografske razdelitve med etničnimi skupinami." (Veton Surroi, Priština 21.3.2001, http://www.iwpr.net/index.pl?archive/bcr/bcr_20010321_3_ser.txt, 27.10.2005)

Konec meseca marca je pri vasi Vejce znova prišlo do krvavih spopadov, v katerih je izgubilo življenje 8 vojakov in policistov. V Bitoli so 28. aprila 2001 v spopadu z uporniki padli štirje policisti, 1. maja pa je v bližini Lipkova, severno od Kumanova, pet upornikov streljalo na policijsko patroljo, kar je bil uvod v nove neredne. Makedonci so začeli dajati duška svojemu notranjem strahu pred Albanci in njihovo demografsko eksplozijo ter zahtevali, naj jih vlada oboroži, da se bodo lahko branili pred njimi. K splošnemu razburjenju je prispevala še Makedonska akademija znanosti in umetnosti, ki je »predlagala selitev prebivalstva« (etnično – geografsko popolna ločitev).

Ponovni vzpon upornikov maja 2001 je povzročil korenito spremembo v odnosu, ki sta ga do njih dotlej imela Evropska unija in NATO. Premier Ljubčo Georgievski in predsednik Boris Trajkovski sta še pred tedni trdila, da se z uporniki ni mogoče pogajati, sta ob tem spoznala, da brez popuščanja ne bo šlo in da je treba resneje jemati zahteve Albancev po zaščiti njihovih etničnih pravic. Vladne čete so 4. maja okrog vasi Vakšince in Slupčane v bližini Kumanova, ki so ju uporniki razglasili za »osvobojeno cono«, znova začele akcijo, ki se je zavlekla več dni. 14. maja 2001 je vlada ukazala upornikom, naj v 48 urah odložijo orožje. V nasprotnem primeru bo začela z vojaško akcijo. »To je zadnji rok, ki ga sporočamo civilistom, da zapustijo svoje vasi in upornikom, da zapustijo svoje položaje.« Ko je potekel ultimat, je na zahtevo mednarodne skupnosti preložila rok za nedoločen čas. (Pirjevec, Jože: Jugoslovanske vojne 1991-2001, Cankarjeva založba, Ljubljana, 2003, str. 551-584)

Evropska unija je kasneje zamrznila že odobreno finančno pomoč in izjavila, da jo bo skopska vlada dobila šele, ko bo sprejela ustavne spremembe. 30. maja 2001 je Ljubčo Georgievski izjavil, da so pripravljene spremeniti ustavo in priznati enakopravnost albanskega jezika. Predsednik republike Boris Trajkovski pa je borcem Osvobodilne narodne armije (ONA) obljubil amnestijo in varen umik na Kosovo, če niso bili med pobudniki upora ali če si niso omadeževali rok s krvjo. Ta »pogojna« obljuba je seveda znova zavrla mirovni proces in dala zagona novim

spopadom, kar je Georgievskega prepričalo, da je 6. junija razglasil izredne razmere in delno mobilizacijo¹.

Makedonska vojska je začela ofenzivo na območju Tetova. Uporniki so v začetku junija zasedli Aracinovo v predmestju Skopja. Toda znašli so se v primežu makedonske vojske in to je bila nova zaostritev. Pogovori G. Robertsona, J. Solane in Trajkovskega niso bili uspešni. Šele z grožnjo iz Bruslja o zamrznitvi finančne pomoči, so dosegli dogovor o umiku upornikov, ki ga je pod stražo ameriških vojakov z avtobusi omogočil NATO. To je zelo razburilo makedonsko javnost. Prišlo je do manifestacij, pouličnih izgrediv in zasedbe parlamenta. (Mirčo Pančevski, Skopje 15. junij 2001, <http://www.makedonskosonce.com/broervis/2001/sonce352/Tekst08.htm>, 10.10.2005)

Glavni urednik skopskega lista Dnevnik Branko Geroski je še preden so se odvijali ti dogodki 21. 3. 2001 zapisal: "Makedonci, kot vsi ostali Balkanci, ne zaupajo tujcem in vse manj verjamejo njihovim besedam. Še vedno imajo v spominu, da je pred razpadom Jugoslavije, mednarodna skupnost odločno podpirala ohranitev federacije. "(Branko Geroski, Skopje 21.3.2001, http://www.iwpr.net/index.pl?archive/bcr/bcr_20010321_4_ser.txt, 29.10.2005)

Trajkovski in Georgievski sta nekaj ur po Solanovem odhodu iz Skopja vojski ponovno ukazala, da s helikopterji MI-24 in letalom SU-25, primernim za obstreljevanje na terenu, znova napade uporniške postojanke okoli Tetova. Ofenziva ni bila uspešna, kakor je v pogovoru s časnikarji z zadoščenjem ugotavljal Solana, češ da je dobra lekcija za tiste, ki računajo na vojaško rešitev spora. Nadaljnja pogajanja so se okrog 20. julija 2001, po desetih dneh nevarno zapletla, ker jih je Ljubčo Georgievski izredno ostro zavnil in sodelujoče obtožil, da »skušajo uničiti državni ustroj Makedonije« in da podpirajo »brutalne« zahteve Albancev. Šele tri tedne pozneje, ko se je že zdelo, da bodo pogovori propadli, so 8. avgusta 2001 le parafirali Okvirni dogovor za normalizacijo razmer.

¹ Mobilizacija oboroženih sil in civilnega prebivalstva se po obsegu deli na delno in splošno, po vrsti zaupnosti pa na javno in tajno.

Z dogovorom so makedonski Albanci potrdili ozemeljsko celovitost Makedonije, v zameno pa jim je vlada priznala skoraj vse, kar so zahtevali: jamstva za zaščito manjšine, enakopravnost njenega jezika na območjih, kjer predstavlja vsaj 20 odstotkov prebivalstva (v tretjini mest, vključno s Skopjem), pravico, da občinske skupščine ustanovijo mešane policijske enote in okrepijo samoupravo. Iz ustave naj bi črtali člen, ki je zagotavljal pravoslavni cerkvi posebno mesto v državi. Edine pomembnejše zahteve, ki niso bile sprejete, ker se zanje tudi mednarodni predstavniki niso zavzeli, so zadevale priznanje, da so Albanci konstitutivni narod v Makedoniji in ustanovitev doma narodnosti, ki naj bi ga izvolili samo Albanci in bi imel pravico veta. (Pirjevec, Jože: Jugoslovanske vojne 1991-2001, Cankarjeva založba, Ljubljana, 2003, str. 551-584)

Predstavniki Nata in poveljnik Osvobodilne narodne armije Ali Ahmeti¹ sta se dogovorila, da bo misiji, ki jo bo zavezništvo poslalo v Makedonijo, Osvobodilna narodna armija izročila orožje, a ne v znak predaje, temveč v znak dobre volje. S tem je bila operacija Essential Harvest končana. Razmere v državi pa so ostale še vedno zelo napete, kajti Makedonci so bili prepričani, da so uporniki s tihim privoljenjem mednarodnih sil večino orožja poskrili. O njihovem odnosu do Nata, je zgovorno pričal napad, do katerega je prišlo konec avgusta, ko so neznanci organizirali zasedo proti eni njegovih enot in ubili britanskega vojaka.

Poleti 2001, v času podpisa ohridskega dogovora (13. avgusta 2001) so se v albanskem taboru pojavile kar tri različne skupine, ki so razglasile, da odklanjajo ohridski dogovor in ga ne nameravajo spoštovati. Tudi Makedonci se niso sprijaznili z ohridskim dogovorom, saj je skopski parlament, v katerem so prevladovali nacionalisti, zavrnil tiste člene, ki so govorili o amnestiji za borce Osvobodilne narodne armije. Napetost med predstavniki zahodnih držav in makedonskimi oblastmi, do katere je prišlo zaradi tega in podobnih dogodkov, je dosegla vrh, ko je notranje ministrstvo 4. oktobra 2001 ukazalo policiji, da zasede uporniška območja pred razglasitvijo amnestije in pred odobritvijo sporazuma. Po dolgih razpravah so konec novembra 2001 končno sprejeli petnajst ustavnih amandmajev, s katerimi naj bi albanski manjšini zagotovili njene pravice. Odprto pa je ostalo vprašanje lokalne samouprave, kar ni okrepilo zaupanja Albancev do

¹ Ali Ahmeti je glavni poveljnik OVK in ONA.

večinskega naroda. Med Makedonci pa je travmatična izkušnja, ki so jo prestali, še dodatno poglobila sovraštvo do sodržavljanov drugačnega jezika in vere. (Pirjevec, Jože: Jugoslovanske vojne 1991-2001, Cankarjeva založba, Ljubljana, 2003, str. 551-584)

Makedonci čutijo, da je Makedonija njihova nacionalna država, Albanci in druge etnične manjšine, pa bi se morale počutiti kot soustanovitelji te države z enakimi pravicami. Veton Surroi je v članku Okončavanje nasilja v Makedoniji zapisal: "Makedonija mora poiskati novo ravnotežje med osebnimi pravicami državljanov in kolektivnimi pravicami etničnih skupin." (Veton Surroi, Priština 21.3.2001, http://www.iwpr.net/index.pl?archive/bcr/bcr_20010321_3_ser.txt, 27.10.2005)

4. KRONOLOGIJA MEDETNIČNEGA KONFLIKTA V MAKEDONIJI

1991-2000

8. september 1991 - Referendumska odločitev Makedonije za neodvisnost. V ustavi izglasovani po osamosvojitvi Albanci niso več konstitutiven narod.

Januar 1992 - Albanci izvedejo ilegalni referendum v organizaciji politikov. Izglasujejo ustanovitev »Iliride«, kulturno in politično avtonomijo znotraj Makedonije.

Leto **1993-1994** - Makedonija je mednarodno priznana z imenom »Former Yugoslav Republic of Macedonia«- FYROM.

Proti koncu leta **1994** - Albanci odprejo univerzo v Tetovu, aretacija dveh profesorjev, izgredi.

Leta **1997** - V Skopju ustanovijo Pedagoško fakulteto z albanskim učnim jezikom, izgredi med Makedonci.

- volitve in oblikovanje koalicijske vlade, v njej sta Demokratična stranka za makedonsko enotnost (VMRO-DPMNE Ljubčo Georgijevski) in Demokratična stranka Albancev (DPA Arben Xhaferi).

Leta **1999** - je med vrhuncem krize na Kosovu okoli 300.000 beguncev s Kosova prišlo v Makedonijo in grozilo je, da se bo porušilo etnično ravnotežje v Makedoniji, toda država se je uspela ogniti etničnim konfliktom.

Leta **2000** - Premier Ljubčo Georgijevski postavi Makedonijo za zgled etničnega ravnovesja.

- so Albanci dobili pravico, da ustanovijo svojo univerzo.

FEBRUAR 2001

23. februarja 2001 - Makedonija in Republika Srbija in Črna gora podpišeta sporazum o meji.

26. februarja 2001 - Skupina oboroženih mož v črnih uniformah OVK zasede vas Tanušovci na makedonsko - kosovski meji, naslednji dan zasedejo še druge vasi.

Konec **februarja 2001** - NATO pošlje v Skopje delegacijo na posvet z vlado, kako rešiti zaostrene razmere.

MAREC 2001

1. marca 2001 - Makedonska skupščina ratificira sporazum o meji z republiko Srbijo in Črno goro. Na začetku **marca 2001** EU izrazi zaskrbljenost v zvezi z nasiljem in spopadi. Vtem času je makedonska vojska v stanju povečane bojne pripravljenosti v okolici vasi Tanušovci.

6. marca 2001 - Albanski prvi minister Ilir Meta obsodi rojake v Makedoniji, enako Ibrahim Rugova, ki jih pozove, naj nehajo z oboroženimi akcijami, vlado v Skopju pa pozove, naj prisluhne Albancem. Predstavniki vseh treh političnih strank na Kosovu Rugova, Thaci, Haradinaj se ogradijo od dejanj upornikov.

8. marca 2001 - Makedonska vlada zahteva poveljnika KFOR-ja generala Cabigiosuja in šefa UNMIKA Danca Hansa Haekkerupa ustanovitev 5 km širokega pasu na makedonsko kosovski meji. Albanci se spopadejo z makedonskimi policijskimi enotami. Takoj zatem ameriške čete zasedejo kosovsko občino Vitina.

11. marca 2001 - Makedonski zunanji minister Srdjan Kerim se sreča z albanskim kolegom Paskalom Malom. Obljubi reforme za izboljšanje ekonomskega in socialnega položaja manjšine.

12. marca 2001 - Premier Albanije Ilir Meta in voditelja dveh največjih albanskih strank v Makedoniji Arben Xhaferi in Imer Imeraj podajo izjavo "Kakršnokoli nasilje je v nasprotju z albanskimi interesi in stališčem, ki ga zastopajo njihovi politični predstavniki."

13. marca in 14. marca 2001 - Demokratska stranka Albancev v Skopju in Tetovu priredi manifestacije. Sprevržejo se v nered.

14. marca 2001 - se zgodi streljanje v Tetovem (okolica trdnjave Kale) samo uro pred napovedanimi albanskimi demonstracijami.

15. marca 2002 - V Stockholmu na vrhu EU kot gost Srdjan Kerim odločno zavrne zahteve albanskih nacionalistov. Medtem vojska zavzame Tanuševce in se poveže s četami KFOR-ja onkraj meje.

16. marca 2001 - je posebni odposlanec ZN za Balkan Carl Bildt o situaciji v Makedoniji izjavil:« Ni ogrožena samo varnost Makedonije, ogroženo je vse kar smo skušali doseči na Balkanu: demokracija, skupno življenje in sodelovanje med etničnimi skupinami. Demokratično je, da so Albanci in Makedonci skupaj v vladni koaliciji. Če ekstremni nacionalisti z orožjem to uničijo, je vsa Evropa v nevarnosti.«

17. marca 2001 - se je v večernih urah okoli 1000 Makedoncev zbralo pred parlamentom v Skopju in zahtevalo od vlade ostrejše ukrepe proti albanskim upornikom, ali pa naj jim da orožje in bodo sami obračunali z uporniki.

-Državna televizija je začela podpihovati to bojno razpoloženje.

- Po dvodnevem izrednem zasedanju je parlament potrdil enotnost vlade in z večino glasov izglasoval deklaracijo, ki je obsodila nasilje, potrdila spoštovanje ozemeljske celovitosti Makedonije, pozvala ljudi k miru ter apelirala na KFOR na Kosovu, da okrepi prisotnost vzdolž meje z Makedonijo.

- Predsednik Trajkovski, premier Georgijevski in minister za notranje zadeve Dosta Dimovski najavijo možnost uvedbe izrednega stanja.

Sredi marca 2001- Nemiri se širijo proti Šar Planini in na območje Tetova.

19. marca 2001 - Generalni sekretar Nata George Robertson opozori Srdjana Kerima, naj ne računa z razširitvijo KFOR-jevega mandata na Makedonijo. Z operacijo Eagle so pripravljene še bolj zastražiti mejo in osamiti ekstremiste.

- Vlada v Skopju pošlje vojsko s tanki in topovi v Tetovo, da izvede ofenzivo proti upornikom (Kale, vrh Šar Planine).

- Generalni sekretar Nata je pozval vse države članice zveze, da pošljejo na mejo med Kosovom in Makedonijo 1000 vojakov, da bi se zmanjšalo tihotapljenje orožja in ljudi v Makedonijo.

Od 19. marca 2001- naprej KFOR okrepi patrolje na meji med Kosovom in severom Makedonije.

21. marca 2001 - Vlada pozove upornike, da se predajo ali pa zapustijo njeno ozemlje, v nasprotnem primeru bo uvedla izredno stanje.

22. marca 2001 - Pride do močnega obstreljevanja uporniških postojank.

25. marca 2001 - Makedonska vojska začne ofenzivo, zasedejo gričevnato območje okoli Tetova.

- V Prištini pa 10.000 ljudi na mitingu pozdravi apel študentskega voditelja Afrima Hotija, da se mirno reši makedonska kriza. Podpredsednik Demokratske partije Kosova Hayredin Kuci pa je rekel: «Mi vemo, da vojna ni rešitev.»

27. marca 2001 - je vodja Demokratske partije Albancev Arben Xhaferi izjavil, da ima še mesec dni časa, da prepriča svoje volivce, da lahko svoje zahteve dosežejo po politični in demokratični poti.

28. marca 2001 - je makedonska vojska začela ofenzivo na območju vasi Gračane, Brest, Malino Malo in Grosine. Opozicijske albanske stranke zato nočejo sodelovati v delu parlamenta. Konec **Marca 2001** - so oblasti sporočile, da je upor zadušen. V vasi Vejce pride do krvavih spopadov, življenje izgubi 8 vojakov in policistov.

APRIL 2001

V začetku aprila 2001 - se gverilci pojavijo na meji z Albanijo v okolici Debra.

2. aprila 2001 - Začnejo se pogovori pod pokroviteljstvom Javierja Solane, (podpis izjave, da so za miroljubno rešitev) Trajkovski in albanske stranke- Imre Imeri, Arben Xhaferi.

6. aprila 2001 - so makedonske varnostne sile prišle v vas Poroj in prebivalci jih obtožujejo nepotrebne nasilja. Zaprejo 35 prebivalcev, a jih že naslednji dan izpustijo. Vaščani napišejo protestna pisma domačim in mednarodnim organizacijam.

9. april 2001 - Po dveh letih pogajanj v Luksemburgu slovesno podpišejo listine o stabilizaciji in možnosti pridružitve Makedonije k EU. Obvežejo se, da se bodo izboljšali odnosi z lokalnim albanskim prebivalstvom. V tem času Solana predlaga ustanovitev Komiteja Evropa, v katerem bi bili v mirovna pogajanja vključeni predstavniki vseh političnih strank.

- Na čelo Osvobodilne narodne armije (ONA) stopi Gezim Ostreni.

28. aprila 2001 - so v spopadu z gverilci padli 4 policisti.

MAJ 2001

1. maja 2001 - V bližini Lipkova severno od Kumanova pet upornikov strelja na policijsko patroljo. Ob pogrebu policistov je makedonsko prebivalstvo v Bitoli razdejalo 40 albanskih trgovin, uvedejo policijsko uro.

- Makedonska akademija znanosti in umetnosti predlaga kot rešitev problema selitev prebivalstva.

4. maja 2001 - so vladne čete okrog vasi Vaškinice in Slupčane v bližini Kumanova začele oblegati »osvobojeno cono gverilcev«.

14. maja 2001 - »Koalicija narodne enotnosti« na čelu z Ljubčom Georgijevskim prevzame oblast.

15. maja 2001 - je vlada upornikom ukazala v 48 urah odložiti orožje, če ne, začne z odločno vojaško akcijo.

17. maja 2001 - Ultimat poteče, a vlada na zahtevo mednarodne skupnosti rok preloži za nedoločen čas (da so ljudje izpraznili vasi, ki so bile pod nadzorom upornikov).

Sredi maja 2001 - Poskus ameriškega diplomata Roberta Frowicka kot predstavnika OVSE propade (načrt o umiku in amnestiji za upornike) in Frowick zapusti državo.

22. maja 2001 - Arben Xhaferi, Imer Imeri in Ali Ahmeti brez vednosti makedonskega političnega vrha podpišejo dogovor o zahtevi za spremembo ustave.

29. maja 2001 - Javier Solana predstavnike obeh strani prepriča za pričetek medsebojnega dialoga.

30. maja 2001 - Ljubčo Georgijevski izrazi pripravljenost za spremembo ustave, Boris Trajkovski pa obljubi borcem Osvobodilne narodne armije amnestijo, če niso bili med pobudniki upora in če si niso umazali rok s krvjo vojakov. Ta pogojna obljuba zavre mirovni proces.

JUNIJ 2001

V začetku junija 2001 - Gverilci napadejo vas Aracinovo v predmestju prestolnice.

6. junija 2001 - Georgijevski razglasi vojno stanje in splošno mobilizacijo, ofenziva na območju Kumanova.

20. junija 2001 - se spet začnejo pogajanja (po 10 dneh se zapletejo).

AVGUST 2001

8. avgusta 2001 - Parafirajo Okvirni dogovor za normalizacijo razmer.

13. avgusta 2001 - Na Ohridu slovesno podpišejo sporazum. Okvirni dogovor za normalizacijo razmer, tri različne albanske skupine pokažejo odklonilen odnos do sporazuma.

22. avgusta 2001 - Začne se uresničevanje sporazuma, predaja orožja. Začne se 30 dnevna operacija Essential Harvest (Bistvena žetev).

27. do 29. avgust 2001 - se prične prva etapa mirovnega procesa.

Konec avgusta 2001 - Neznanci iz zasede ubijejo britanskega vojaka.

SEPTEMBER 2001

6. septembra 2001 - Parlament se posvetuje in izjasni o ohridskem sporazumu.

23. septembra 2001 - Ob koncu tretje etape mirovnega procesa: uporniki položijo še preostalo orožje, operacija Essential Harvest je končana, odhod mednarodnih sil. Parlament še ne sprejme vseh ustavnih amandmajev.

OKTOBER 2001

9. oktobra 2001 - Z dekretom razglasijo amnestijo nad vsemi uporniki.

NOVEMBER 2001

Novembra 2001 - Zaradi pripora sedmih Albancev ugrabijo 26 Makedoncev.

- Sprejmejo 15 amandmajev o zagotovitvi pravic albanske manjšine.

5. PROPAGANDA

5.1 Definicija in zgodovina propagande

Kaj je propaganda? Večina laikov in nestrokovne javnosti si predstavlja pod tem pojmom verjetno reklamo, pa naj bo ta tiskana, radijska ali pa televizijska, torej v enem stavku: Skušali vam bomo prodati nekaj, pa če je to dobro ali ne. Večina avtorjev, ki se ukvarja s problematiko propagande, je mnenja, da se ta pojem prvič omenja leta 1622, ko je papež Gregor XV. utemeljil ustavo za širjenje katoliške vere (t.i. Sacra Congregatio de propaganda fide) kot odgovor na širjenje protestantizma. Izven cerkve se ta beseda prvič pojavlja ob koncu 19. in začetku 20. stoletja, ko se začnejo razvijati parlamentarna demokracija, tržno gospodarstvo in sredstva množičnega komuniciranja. Z razvojem novih oblik komuniciranja, ki so omogočile večji nadzor sporočil in močnejši vpliv na ciljno občinstvo, je postala propaganda bolj sofisticirana, razširjena in se je uveljavljala kot del moderne družbe.

Na tem mestu je potrebno omeniti, da je uporaba propagandnih sredstev, podobna današnjim, bila navzoča že stoletja pred našim štetjem, kajti le-ta so uporabljali že stari kitajski pisci. Po ugotovitvah raziskovalcev pa so politično propagando nadvse uspešno uporabljali tudi stari Grki in Rimljani. Posebej je potrebno omeniti Julija Cezarja, enega največjih propagandistov, poleg Napoleona in Hitlerja.

Prva moderno organizirana propagandna dejavnost, t.i. press služba, se je pojavila v času Napoleonovih vojn. Propagandna sredstva so se pojavljala predvsem v boju proti političnim nasprotnikom. Tako je postala očitna zveza med propagando in ideologijo. Vloga propagande kot oblike političnega boja je naraščala predvsem z razvojem tiska in drugih množičnih medijev ter z nastajanjem »množične javnosti« v dve smeri:

- kot instrument oblasti vodilne elite in za legitimacijo lastne moči;
- in v revolucionarnih obdobjih kot pogoj za vzgojo k revolucionarnim aktivnostim (Splichal, Slavko: Razsežnost politične propagande: Teoretični model in aplikacija na mednarodno propagando, FSPN Ljubljana, 1975, str. 79).

V najširšem pomenu besede je propaganda širjenje ali promocija določenih idej. Obstaja več definicij propagande in vsak avtor poudarja določene dimenzije propagandnega delovanja.

Nekaj definicij propagande¹ bom predstavil v nadaljevanju.

Splichal (1975 : 65) predstavlja propagando v njeni družbeni določenosti, v povezanosti z jezikom in ideologijo, in jo definira kot »obliko množičnega komuniciranja, v kateri komunikatorji zavestno in z organiziranim delovanjem, s pomočjo ideološke rabe jezika poskušajo dosegati vnaprej določene (zaželeno) oblike mišljenja in vedenja (pripravljenost na vedenje ali vedenje samo) ciljnih skupin, ki so določene s cilji in usmerjenostjo propagande.«

Harold D. Laswell (v Splichal, 1975: 24) meni, da propaganda » ...poskuša vplivati na stališča velikih množic ljudi o spornih vprašanjih, ob katerih se angažira določena skupina.« Po Millerju (v Siber, 1992: 6) je »propaganda poizkus vplivanja na druge zaradi kakega določenega cilja, z vplivanjem na njihovo mišljenje in občutke.«

Po Siberju (V. Pečjak, 1994: 128) je »propaganda namerno in načrtno spreminjanje in nadziranje stališč zaradi oblikovanja predispozicije za določen način vedenja. Poudarek je na namernem.«

G. Jowett in C. O'Donnell (1992: 4) propagando definirata kot »premišljen in sistematičen poizkus oblikovanja zaznav, manipulacije spoznanj in vpliva na obnašanje, da bi dosegli odgovor v skladu z zaželenimi nameni propagandista.«

Leo Bogart se je v svoji definiciji leta 1976 osredotočil na propagandista kot vir informacij in pravi, da je »propaganda umetnost, ki zahteva svoj talent. Tu ne gre za mehanično, znanstveno delo. Za vplivanje na vodenje so potrebne izkušnje, poznavanje področja in 'instinktivna presoja,

¹ Beseda propaganda ima izvor v latinskem glagolu "propagare", ki pomeni razprostriti, razmnožiti, premostiti (Splichal, Slavko: Razsežnost politične propagande: Teoretični model in aplikacija na mednarodno propagando, FSPN Ljubljana, 1975, str. 12).

kateri argumenti so najprimernejši za občinstvo'. Propagandist se pri svojem delu ne more zanašati na priročnike. Biti mora "inteligenten, imeti občutek in znanje o mišljenju in reakcijah občinstva". (Dražnik, Rosana: Propaganda v ZRJ, FDV, Ljubljana, 2001, str. 7).

Skupne točke tem definicijam bi lahko bile: propaganda skuša vplivati, manipulirati z ljudmi, publiko, občinstvom (kar so razna poimenovanja, ki se spreminjajo z avtorji); glavno sredstvo propagande so informacije, podatki, katere se preoblikuje poljubno, da se doseže željen učinek na publiko, občinstvo; imamo torej publiko, občinstvo – naš cilj – propagando, ki vsebuje sredstva(informacije) ter medije(kot prenašalce informacij).

Propaganda ima v vsakdanjem jeziku negativen predznak. Večina ljudi jo jemlje kot manipulacijo oziroma kot sredstvo širjenja laži. Glede odnosa do stvarnosti razlikujemo tri vrste propagande: belo, sivo in črno.

Pri beli propagandi so podatki resnični, ker je »resnica najboljše orodje proti nasprotniku«. V posebno kriznih razmerah je redka. Bela propaganda ima ravno zaradi svoje resnicoljubnosti včasih nasprotni učinek.

Črna propaganda temelji na izmišljenih ali prikrojenih podatkih. Drži se načela: Cilj posvečuje sredstvo. Bila je značilna za nacistično Nemčijo. Črna propaganda ima velik, vendar kratkotrajen učinek. Odvisna pa je tudi od značilnosti in potreb prebivalstva, ki mu je namenjena. Črna propaganda je navadno učinkovita le v pretežno zaprtih družbah in še to le, če je njen cilj kratkoročen. Obstajajo pa tudi izredni pogoji, v katerih je lahko laž izredno učinkovita, čeprav se je ljudje zavedajo. Pri tem gre za izrazito emocionalne situacije, ko ljudje ne presojujejo racionalno, temveč v skladu s svojimi stališči, željami, strahovi (Šiber, Ivan: Politička propaganda i politički marketing, Biblioteka politologija, Zagreb, 1992, str. 14-16). Siva propaganda ponuja, kot pravi Ivan Šiber (1992: str. 6-8) »prilagojeno resnico«. Praviloma uporablja resnične podatke, vendar skrbno izbrane glede na javnost in namen. Neprijetne resnice se zamolčijo, prijetne pa poudarijo. pogosta so pretiravanja. Sivi propagandi ljudje bolj verjamejo, nima pa negativnih posledic negativne propagande. Danes je najbolj prisotna siva propaganda. Tu gre za prefinjen način poudarjanja informacij.

Načela, ki se jih je držal Hitlerjev minister za propagando Joseph Goebbels, je Doob (1950) strnil v 19 točkah, med katerimi pravi 18. načelo, da »mora propaganda spodbujati agresivnost« (Pečjak, Vid: Psihologija množice, Samozaložba, Ljubljana, 1994, str. 129). Sposobnost oblikovanja in predstavljanja informacij ter seveda izbira prave vsebine je v osnovi vsakega propagandnega delovanja in je ključna za uspešno propagandno akcijo.

Nadalje delimo propagando na odprto in prikrito. Pri prvi so cilji povsem jasni, pri prikriti pa se ustvarja primerna klima za množično akcijo, cilj pa ostane neznan. Prikrita propaganda ima pogosto večji učinek kot odprta. Ker se je posameznik ne zaveda, ne more zavestno popraviti svojih mnenj in stališč. Slednja prodira v vse pore človekovega življenja. Po Sihru so poglobitni nosilci propagande avtoriteta, skupinska pripadnost in privlačnost vira. Med propagandnimi načeli izpostavlja načelo potrebe oziroma apel. Propaganda obljublja občinstvu, da bo zadovoljila njihove potrebe oziroma njihovo biološko, materialno, socialno ali psihološko korist.

Pečjak (Pečjak, Vid: Psihologija množice, Samozaložba, Ljubljana, 1994, str. 143) ugotavlja, da propaganda uporablja najrazličnejša propagandna sredstva, npr. knjige, časopise, radio, televizijo, zvočnike, letake, pošto, telefon, fotokopirne stroje, fax in še marsikaj. Od teh sredstev so najpomembnejši množični mediji, ki jih bere, posluša ali gleda milijonsko občinstvo.

Najstarejši množični medij je tisk, ki mu ne pravimo brez razloga »sedma sila«. Od Gutenbergove prve tiskane knjige leta 1455 do danes so izšle milijarde knjig, ki so se jim pridružile milijarde izvodov časopisov in revij. Najučinkovitejši medij pa je televizija (Pečjak, Vid: Psihologija množice, Samozaložba, Ljubljana, 1994, str. 145), ki je za človeka virtualna realnost (umetna stvarnost), ker mu omogoča, da dogodke doživlja z vidom in sluhom, kot »da je tam«. Televizija pa ni le umetna stvarnost, temveč njen nadomestek. Prav zato je njen vpliv na mnenja in stališča tako močan. Pri tem se moramo zavedati, da imamo pred televizijskim ekranom le redko kritičnega gledalca.

5.2 Nosilec propagandnega sporočila

Za propagandno sporočilo je pomembno, kdo ga je izrekel. Zato je eden ključnih momentov propagandne akcije pazljiva izbira nosilca propagandnega sporočila. Še tako nesprejemljiva ideja lahko pade na plodna tla, če jo izreče pravi človek v pravih okoliščinah. Pri tem so pomembni naslednji trije elementi:

- Avtoriteta posameznika -Neko informacijo lažje približa občinstvu človek, ki ima avtoriteto na določenem področju. Ljudje zaupajo avtoriteti in ne posamezniku. Na eni strani ločimo - formalno avtoriteto (predsednik države) in pridobljeno avtoriteto, ki jo je določena oseba pridobila zaradi strokovne usposobljenosti, na drugi pa racionalno (pri posredovanju informacij uporablja posameznik argumente, dejstva itd.) in iracionalno avtoriteto (karizmatično), ki je zasnovana na emocijah. Uspešnost vsake od avtoritet je odvisna tudi od ciljnega občinstva.
- Skupinska pripadnost - Nosilec informacije mora vzpostaviti dober stik s skupino in ji pokazati razumevanje ter pripadnost; da je »eden od njih«. Pripadnike druge skupine (narodnost, rasa, ...) ta skupina doživlja kot svojega nasprotnika, ki jih ne more razumeti in ima drugačne interese, zato mu preprosto nočejo in ne morejo verjeti.
- Poleg zgoraj naštetih dejavnikov so pomembna tudi privlačnost nosilca informacije, poznavanje problema, prepričanost v stališča in retorične spretnosti (Šiber, Ivan: Politička propaganda i politički marketing, Biblioteka politologija, Zagreb, 1992, str. 23-25).

5.3 Politična propaganda

Pri politični propagandi »gre za tehnike vplivanja, ki jih uporablja vlada, stranka, administracija, skupina pritiska, itd. z namenom, da bi pridobila javnost. Uporaba sredstev je v tem primeru namerna, preračunana; rezultati, ki naj bi jih dosegli, so jasno določeni in dovolj natančni, običajno pa tudi omejeni« (Ellul v Splichal, Slavko: Mlini na veter, Partizanska knjiga, Ljubljana, 1984, str. 30).

Del politične propagande je tudi vojna propaganda, katere vsebine in cilji izhajajo iz ciljev same vojne. Ti cilji pa so vedno skriti v politiki vojskujočih se strani. Propaganda se tu pojavlja kot psihološki dejavnik vojskovanja. Funkcionira kot oblika dodatnega vojskovanja. Glavna ideja psihološkega vojskovanja je doseči uničenje sovražnikove volje do odpora ob čim manjšem uničenju vojaških kapacitet (glej Dražnik, Rosana: Propaganda v ZRJ, FDV, Ljubljana, 2001, str. 9). Vojno propagando pa najdemo tudi v okviru psihološkega bojevanja. Psihološko bojevanje pa je značilno in najbolj uporabljeno v nekonvencionalnih vojnah, kjer se odvijajo spopadi nizke intenzivnosti. Take vojne so dolgotrajne in izčrpavajoče na vseh področjih. »Nebojne« psihološke operacije so predvsem naslednje:

- zagotavljanje enotnosti naporov z dobro načrtovanimi in koordiniranimi akcijami, predvsem pa s centraliziranim vodenjem in decentraliziranim izvajanjem;
- izvajanje maksimalne obveščevalne in protiobveščevalne dejavnosti, predvsem pa skrbeti za tajnost načrtov in operativno maskiranje, ter na ta način (z odkrivanjem in infiltriranjem agenture) in z realnimi ocenami položaja nevtralizirati vodstvo in posamezne dele revolucionarne organizacije ali gibanja;
- neuporaba sile in nasilja; omejena na minimum, še posebej pa spoštovanje zakonskih predpisov in osebne svobode in pravic državljanov;
- izboljšanje organiziranosti in dela upravno-administrativnih organov oziroma celotno delovanje civilne oblasti (pravne države) in tako zaščititi lojalnost prebivalcev, še posebej pa zagotoviti disciplino in moralo policijsko-varnostnih organov in pripadnikov oboroženih sil.
- Izvajanje propagande v vseh sferah in kontrola informacij ter medijev

(Balkanski vojaški poligon, Revija Borec 1998, <http://users.volja.net/marijankr/specialna-voja.doc>, 28.12.2005 18:45)

Kris in Leites (v Šiber, Ivan: Politička propaganda i politički marketing, Biblioteka politologija, Zagreb, 1992, str. 123) trdita, da ima vojna propaganda dva osnovna cilja:

Maksimiranje sodelovanja ljudi v aktivnostih svoje skupine - kar pomeni, ustvarjanje skupinske identitete, občutka pripadnosti in krepitev domoljubja. Hkrati je pomembno omogočiti posamezniku identifikacijo z vodstvom in okrepiti njegovo zaupanje v vodstvo, sprejem vrednostnih usmeritev in vojaških ciljev ter ustvarjanje zaupanja v uresničitev zadanih ciljev.

Minimaliziranje udeležbe nasprotnika v aktivnostih lastne skupine - poizkušati vnesti razdor v nasprotnikove vrste, ustvariti nezaupanje v njihovo vodstvo in postaviti pod vprašaj njihove vrednote in vojaške cilje. Zelo pomemben del psihološke propagande je ustvarjanje zgodb o grozodejstvih nasprotnika, s katerimi se poizkuša čimbolj dehumanizirati nasprotnika in vzpostaviti razdelitev dobri (mi) - slabi (nasprotnik). Hkrati se s temi zgodbami poskusa povečati bojni duh celotnega naroda.

5.4 Vojna propaganda

Pri poskusu definiranja same propagandne dejavnosti so se pojavile tudi definicije, kot na primer, da je propaganda nadaljevanje vojne z drugačnimi sredstvi. Tako razumevanje propagande je bilo skladno z razumevanjem vojne kot nujnega sredstva za razreševanje družbenih konfliktov in porajanjem osvajalnih ali imperialističnih ideologij, ki so doživele svoj vrh s tezo nemškega nacionalsocializma o superiornosti nordijske rase in zahtevo po novi razdelitvi sveta. Vsekakor se je v obeh svetovnih vojnah (posebno v drugi) izkazalo, da je propaganda poleg kvantitete in kvalitete oboroženih formacij pomemben faktor vpliva v vojni. V prvi vrsti se s propagando dviga "morala" lastnih oboroženih enot, hkrati pa se skuša vsaj "psihično" zlomiti nasprotnika. V ta namen so javnosti velikokrat posredovane neobjektivne in nerealne informacije, katerih cilj je preprečiti zmedo in strah pred nasprotnikom (poročanje medijev v II. svetovni vojni o napredovanju nemških vojaških enot v bitki za Stalingrad npr.). Propaganda v vojnih razmerah je vsekakor dokaj pomemben pripomoček oboroženega spopada, hkrati pa tudi faktor vplivanja na učinkovitost le-tega. Vendar pa je tudi v obdobjih relativnega miru propaganda pomemben del nekonvencionalne vojne oziroma psihološkega bojevanja kamor tudi spada. Danes najbolj razširjena prva psihološkega bojevanja je prav subverzivna propaganda. Le-ta se skoraj nikoli ne pojavlja kot propaganda z jasno določeno vsebino in cilji; cilji in vsebina so zamaskirani npr. neko ekonomsko sporočilo oziroma reklama je v bistvu nosilec političnega vplivanja. Subverzivna propaganda se deklarira po "tajnih kanalih". (Splichal, Slavko: Razsežnosti politične propagande: Teoretični model in aplikacija na mednarodno propagando, FSPN, Ljubljana, 1975, str. 14-17)

V sklopu splošne propagande se postavlja vprašanje vojne propagande, njenih ciljev in metod izvrševanja. Vojna propaganda teži k uresničevanju svojih ciljev v vojnih okoliščinah, tako v času bojev kot tudi pred njimi in po njih.

Vojna propaganda se razdeli na:

- Strateško propagando, ki ustvarja prostor za splošne psihološke pogoje za uresničevanje političnih in vojnih strateških ciljev.
- Taktično propagando, ki se vrši pred in v času trajanja vojnih operacij s ciljem, da zmanjša bojno moralo nasprotnika, spodbuja dezerterstvo in predajo, olajša doseganje lastnih vojnih ciljev in doprinese k zmanjšanju lastnih izgub.
- Konsolidacijsko propagando, ki je usmerjena na civilno populacijo na osvojenih teritorijih kot tudi na področjih, na katerih ima nasprotnik podporo ljudstva. Cilj je, da na svojo stran pridobi vse tiste, ki so prej podpirali nasprotnika oz. ga še podpirajo.

Vojna propaganda ima dva osnovna cilja:

1. Prvo, da pri lastnem prebivalstvu učvrsti domovinski čut, poglobi zaupanje v politično in vojaško vodstvo, ustvari zaupanje v lastne sile in združi vse družbene moči v čvrsto celoto.
2. Drugo, da maksimalno zmanjša zmožnost obrambe nasprotnika z vnašanjem razdora in suma v njegove vrste, da razvije nezaupanje v sposobnost vojaškega in političnega vodstva in zmožnost upiranja agresorju. Vojna propaganda se poslužuje niza posebnih metod, ki so izbrane glede na učinkovanje na cilj. Vpliva na kohezijo oziroma spodbuja notranje spore, prav tako pa ustvarja nezaupanje v običajne vire obveščanja; polarizira posamezne družbene skupine, ljudi in njihove vodje; podcenjuje krizne razmere, ustvarja in širi občutek krivde; razpihuje strah pred izdajalci in saboterji, ter širi strah pred smrtjo z napihovanjem vojnih grozot itd. Včasih je integrativna, včasih pa hujskaška.

V prvem primeru skuša ustvariti spremembo, v drugem pa pasivnost nasprotnika.

(<http://www.revijasrp.si/knrevsrp/pogum2001-1/3-3dod.htm>, 1.2.2004)

6. NAČELA IN ZNAČILNOSTI PROPAGANDE

Obstaja cela vrsta tehnik, kako najuspešneje pritegniti ciljno občinstvo in oblikovati sporočilo, da bo ustvarilo prave predispozicije za doseg propagandnega cilja in čimbolj delovalo na ciljno publiko. Najpomembnejša načela propagandnega delovanja so:

- Načelo percepcije govori, da moramo uporabljati podobe, slike, besede in prisposode, katere so najbližje naši ciljni publiko in se lahko v njih najdejo oz. identificirajo.
- Načelo potrebe pravi, da preden začnemo s propagandno akcijo potrebujemo podatke o potrebah ciljne publike, katere lahko potem s pridom izkoristimo, saj v propagandnih sporočilih poudarjamo zmožnost izpolnjevanja potreb.
- Načelo vrednot; pri propagandnih sporočilih poudarjamo družbene vrednote značilne za ciljno publiko in so pozitivne ter blizu našemu zelenemu propagandnemu učinku.

(Šiber, Ivan: Politička propaganda i politički marketing. Biblioteka politologija, Zagreb, 1992, str. 10-36)

Poudariti je potrebno tudi pomen posebnih metod za povečanje učinka:

- Monopol nad mediji - učinkovitost sporočila je tesno povezana z nadzorom nad informacijami. Že Goebbels je trdil, da če dovolj dolgo ponavljaš neko laž, ta postane resnica.
- Vizualni simboli - v propagandi se simboli uporabljajo kot oblika poenostavljanja zaradi lažjega komuniciranja z ljudmi. Pogosto se voditelji slikajo pred zastavo ali celo lastno sliko na steni.
- Uporaba jezika - s pomočjo besed lahko vladamo množicam. Vloga jezika v propagandi je zelo velika, saj je z verbalno komunikacijo mogoče ustvariti občutek moči. To dosežemo najbolje s povezavo jezika in avtoritete ali simbolov.

(Šiber, Ivan: Politička propaganda i politički marketing. Biblioteka politologija, Zagreb, 1992, str. 14-41)

V propagandi se pogosto uporabljajo tudi slogani, vrednostno obarvana poimenovanja in stereotipi. S tem poskusa propagandist mobilizirati množice v skladu s svojimi interesi (glej Dražnik, Rosana: Propaganda v ZRJ, FDV, Ljubljana, 2001, str. 12-13).

Vsaka propagandna akcija se dogaja v določenem časovnem okviru, znotraj katerega lahko pride do določenih sprememb in dogodkov, nad katerimi propagandist nima neposrednega nadzora. Ob vsaki propagandni akciji poteka tudi bolj ali manj močna antipropaganda, zato je potrebno ves čas spremljati dogodke in se prilagajati novim okoliščinam.

6.1 Strategija prikritega rasizma, ksenofobije in etnocentrizma

Sedmak (Sedmak, Marjan: Predpisi o novinarjih in medijih, UL RS, Ljubljana, 1995, str. 15) v predgovoru h knjigi Predpisi o medijih in novinarjih ugotavlja, da je časnikarska beseda in javna beseda sploh, mogočno orodje, ki lahko v nevestnih rokah povzroči hude posledice, ne da bi bilo pri tem kršeno pravo.

Dijk (Dijk, Teun A. van: Racism and the press, Routledge, London, 1995, str. 38) navaja diskurzivne strategije manipulacije pri poročanju o »etničnih dogodkih«, ki pogosto spremljajo ksenofobicno in etnocentrično ideologijo: polarizacija MI -ONI; osredotočanje na množico socialnih, ekonomskih in kulturnih problemov, ki jih povzročajo oni - obtoževanje žrtve (blaming the victim); omejevanje na majhno paleto tem: kriminal, nasilje, terorizem, socialna dezintegracija, pomanjkljiva prilagoditev našim navadam in jeziku, kulturne razlike in deviantnost; več virov in citatov s strani večinske družbe; pozitivna samopodoba; dobre stvari, ki jih MI naredimo ZANJE; nasprotovanje večini poskusov za dosego etnične enakosti ter zanikanje rasizma in blažitev diskriminacije.

V množičnih občilih danes redko zasledimo očitne izraze rasizma, ksenofobije in diskriminacije, veliko pogosteje so namreč prekriti s pomočjo zgoraj naštetih strategij. Takšni pojavi navadno ostanejo prezrti, posledice tovrstnega pisanja pa so lahko se bolj škodljive. Vztrajno pisanje o različnih problemih, ki naj bi jih povzročala določena etnična skupina, vzbuja namreč v javnosti vtis, da gre za »problematično« etnično skupino. Slednja seveda takega prepričanja ne more ovreči, saj v večinskih medijih ne dobi priložnosti za predstavitev svojih pogledov in kot taka nima možnosti za pozitivno samopodobo (Žnidaršič, Tatjana: Vpliv medijev na odnos do Romov, FDV, Ljubljana, 2000, str. 31).

Bašičeva, povzemajoč Baumanovo delo *Modernost in holokavst*, piše, da v moderni nacionalni državi umetno ustvarjajo »prijatelje« in »sovražnike« znotraj dihotomije »domačnosti-tujosti« in dalje opozarja na pomembno vlogo množičnih občil pri reprodukciji in krepitvi nacionalističnega diskurza. »Temeljna vloga občil v etničnih, verskih in drugih konfliktih, če delujejo kot dejavnik povzročanja konfliktov, je definirana z vzpostavljanjem načela drugega« (Bašič v Žnidaršič, Tatjana: *Vpliv medijev na odnos do Romov*, FDV, Ljubljana, 2000, str. 31).

»Ta mobilizacijska solidarnost z namišljenimi skupnostmi temelji na konstrukciji enotnega in skupno deljenega kolektivnega spomina o pomembnih nacionalnih/skupinskih dogodkih s pomočjo skupnega jezika, tradicije, kulture - tistega korpusa identifikacijskih elementov, ki so razumljivi samo članom 'mi-skupine'« (Bašič, Sandra: *Čas nacionalizmov*, Teorija in praksa št. 9-10, 1994, str. 913).

Na nekatera temeljna vprašanja med konfliktnostjo in komuniciranjem so poskušali odgovoriti na seminarju v Piranu (7. do 10. aprila 1994 *Etnično-verski nacionalistični konflikti in komuniciranje*), kjer so izpostavili nacije, ki kot »namišljene skupnosti« mislijo o drugačnosti in iskali možnosti za vzpostavitev »kulturnega dialoga«, ko komuniciranje med različnimi nacionalnimi, verskimi, kulturnimi, itd. skupinami poteka predvsem na podlagi dihotomije MI-ONI (glej Bašič, Sandra: *Čas nacionalizmov*, Teorija in praksa št. 9-10, 1994, str. 913). V konstrukciji drugačnosti (drugega) obstajajo določeni tipizirani mehanizmi, ki vsako drugačnost spremenijo v podobo »univerzalnega sovražnika«. Zanimivo je, da je bilo že na tem seminarju v Piranu izpostavljeno »makedonsko vprašanje«. Rosa Tsagarousianou iz Grčije (v Bašič, Sandra: *Čas nacionalizmov*, Teorija in praksa št. 9-10, 1994, str. 913) je na primeru množičnih zborovanj v Atenah, ki so potekala kot nacionalni plebiscit proti mednarodnemu priznanju Republike Makedonije, vpeljala pojem »znanstvenega« nacionalizma. Gre za skrajni nacionalizem, ki se prakticira z javnimi »uličnimi rituali« in je podkrepjen z znanstvenim diskurzom v javnih občilih. Posledično so bile v grških knjigarnah najbolj prodajane knjige, ki se tako ali drugače ukvarjajo z »makedonskim vprašanjem«.

Ob isti priložnosti je skopski komunikolog Klime Babunski predstavil makedonsko videnje nacionalpopulizma: na eni strani ogroženost makedonske države zaradi ekspanzionističnega severa in juga in na drugi strani nezmožnost obvladovanja demoniziranja drugačnosti v primeru

Albancev, Turkov in Romov znotraj lastnih meja. Da se izognemo konfliktom znotraj meja, je predlagal Majid Tehranian vzpostavitev kulture sporazumevanja in razumevanja, ki bo pri transnacionalnem komuniciranju upoštevala, da je sprejemanje razlik pogoj za harmoniziranje neke multinacionalne države (v Bašič, Sandra: Čas nacionalizmov, Teorija in praksa št. 9-10, 1994, str. 914).

Pri vprašanjih kulture, »kjer so konflikti zelo ozko povezani z vprašanji komuniciranja« (White v Bašič, Sandra: Čas nacionalizmov, Teorija in praksa št. 9-10, 1994, str. 913-914), je nujno potrebna komunikacija, je dejala Bašičeva na dvodnevem seminarju z naslovom Etnično-verski nacionalistični konflikti in komuniciranje, ki je potekal od 7. do 10. aprila 1994 v Piranu. Predstavila je »kulturno« ali dialoško javno sfero, znotraj katere bodo različne skupine lahko razvile svoje posebne identitete pri krepitevi nacionalističnega in etnocentričnega diskurza igrajo torej pomembno vlogo občila.

Splichal in Bašičeva podobno ocenjujeta tedanji čas kot »čas nacionalizmov«. »Ne glede na izjemne tehnološke zmožnosti komuniciranja na globalni ravni je temeljna komunikacijska shema sporazumevanja med različnimi skupinami pogojena s tradicionalnimi vzorci demoniziranja drugačnega - neznanega« (v Bašič, Sandra: Čas nacionalizmov, Teorija in praksa št. 9-10, 1994, str. 915).

Breda Luthar je prepričana, da je v strukturno razdeljeni in konfliktni družbi konsenz vsiljen od zunaj, prevladujoče prek medijskega diskurza. Pojem konsenza implicira pojem enotnosti, ki je v jeziku očitna v zaimku MI in v besednih zvezah »naš narod«, »naša država«, itd. Skupine zunaj konsenza - tiste, ki konsenz ogrožajo z nesoglasjem – so reprezentirane kot marginalne in ne kot strukturni del družbe (Luthar v Žnidaršič, Tatjana: Vpliv medijev na odnos do Romov, FDV, Ljubljana, 2000, str. 32).

Pri analizi različnih konfliktnih situacij med skupinami je potrebno upoštevati tudi stereotipizirane podobe in vlogo vere. Na makedonskem ozemlju se je razvil konflikt med dvema nacijama, kulturama in verama, ki sta povsem različno stereotipizirani. Albanska oziroma muslimanska skupnost je stereotipizirana kot agresivna, fundamentalistična, vase zaprta verska

skupina, s katero je nemogoče vzpostaviti kakršen koli dialog. Kot tako so jo predstavljali tudi mediji v makedonskem jeziku, posredno ali neposredno.

Bašič (Bašič, Sandra: Čas nacionalizmov, Teorija in praksa št. 9-10, 1994, str. 914): "Etnocentrizem temelji na oblikovanju etnične nacije (Volksgemeinschaft) in geslu, 'en narod, ena vera, ena država'. Hkrati vedno deluje na izključitvah vseh drugih, ki so moteči elementi identifikacijskih procesov homogenizacije lastne etnije."

6.2 Medijske vsebine in besedila z vidika obravnave manjšin

Manjšine si ne glede na predmet obravnave delijo skupno medijsko usodo »relativne nevidnosti in ponižujočega stereotipiziranja« (Gross v Žnidaršič, Tatjana: Vpliv medijev na odnos do Romov, FDV, Ljubljana, 2000, str. 33). Vzroke, da za to neugodno povezavo med mediji in manjšinami je mogoče iskati v naravi medijske organizacije, prevladujoči novinarski praksi in končno tudi v trenutni politični situaciji. Gre namreč za odločilne dejavnike, ki skozi procese selekcije in interpretacije določajo, kaj in na kakšen način bo predstavljeno v medijih.

6.2.1 Selekcija

Selekcija je v propagandi prisotna na obeh straneh. Najprej se odvija na strani propagandista, ki selekcionira podatke, ki so potrebni za doseg propagandnega cilja, nato pa se odvija pri ciljni publiku, ki zopet ustvari selekcijo nad prevzetimi informacijami. Selektivni procesi, ki so v medijski realnosti nujni in zato nenehno prisotni, so namreč odvisni od posameznikove »omejene informacijske zmogljivosti, ki ni le fiziološka, ampak je tudi družbeno pogojena in odvisna od socialnega konteksta« (Drame, Ines: Odnosno strukturirana medijska realnost kot posebna realnost, Teorija in praksa, let. 29, št. 9-10, FDV, Ljubljana, str. 854).

6.2.2 Interpretacija

Prav tako, kot je nemogoče, da bi posredovali vse, kar se zgodi, je tudi nemogoče, da bi nekaj posredovali, ne da bi to na nek način oblikovali. Družbena realnost se torej prek posameznikov in

komunikacijskih organizacij ter v njih uveljavljenih mehanizmov selekcije in interpretacije umešča v medijsko realnost, na drugi strani pa se medijska realnost vpleta nazaj v družbeno (glej Drame, Ines: Odnosno strukturirana medijska realnost kot posebna realnost, Teorija in praksa, let. 29, št. 9-10, FDV, Ljubljana, str. 854).

O večini dogodkov, o katerih poročajo množična občila, ljudje nimajo neposredne osebne izkušnje, ampak so z njimi seznanjeni prek množičnih občil. Mediji imajo zato bolj kot katerakoli druga oblika komunikacije možnost prispevati skupne elemente za definicijo problematike.

7. MEDIJSKI PROSTOR V MAKEDONIJI

Množični mediji so v sodobni družbi najpomembnejše propagandno sredstvo, saj imajo število občinstva omejeno samo z številom ljudi. Občinstvu posredujejo določeno virtualno stvarnost (gledalec ne more biti prisoten na mestu dogodka, da bi sam ocenil situacijo), t.i. medijsko »realnost«, ki jo večina javnosti sprejeme za »resnično«. Naše zaznavanje je omejeno na vsebine, ki nam jih mediji posredujejo. Zaradi svoje vloge v sodobnem svetu in moči, da lahko mediji legitimirajo ene in marginalizirajo druge identitete oziroma dogodke po lastni volji. S tem pa mobilizirajo določeno razumevanje sveta.

V socialističnih državah so bili mediji integrirani v državno-partijski monopol in so bili pomemben dejavnik ohranjanja socialističnega sistema. Ob razpadu bivše Jugoslavije se je večina medijev identificirala s strankami na oblasti in tako nadaljevala s tradicijo advokatskega tiska. Nove oblasti so tako še naprej izvajale popoln nadzor nad radiofuzijo in nacionalnimi tiskovnimi agencijami (glej Splichal, Slavko: Izgubljene utopije, Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana, 1992, str. 42).

Makedonska nova oblast je poizkušala po osamosvojitvi 1991 nadzorovati tamkajšnje medije, vendar je privatizacija počasi preplavila tamkajšnji medijski prostor, tako da lahko danes govorimo o kvantitetni poplavi medijev v Makedoniji. Zasebni mediji (v obeh jezikih) so celo bolj vplivni od državnih, kar pomeni, da država skoraj nima nadzora nad medijskim območjem. Posebnost makedonskega medijskega prostora v določenem času oboroženega konflikta se je prikazala v izrazitem grupiranju značilnosti poročanja medijev glede na njihovo etnično in

jezikovno pripadnost. Razlike med poročanjem državnih medijev iste jezikovne skupine so bile zanemarljive v primerjavi z razlikami v načinu poročanja obeh konfliktnih družbenih skupin. Lahko bi celo trdili, da sta se paralelno izoblikovala makedonski in albanski propagandni sistem, ki sta se realizirala skozi poročanje tamkajšnjih zasebnih medijev. Medijsko pozicijo v Makedoniji med februarjem in septembrom 2001 bom bolj natančno predstavil in pregledal v poglavju, ki sledi. Najprej pa sledi predstavitev tamkajšnjega medijskega okolja.

V večini sodobnih demokratičnih držav je medijski prostor poln tiskanih medijev, televizijskih in radijskih postaj in vse bolj se razvijajo tudi elektronski mediji. Tako je tudi v Makedoniji, kjer je poleg medijev v makedonskem jeziku, mogoče najti medijsko publikacijo v jezikih vseh tamkajšnjih manjšin; torej v turškem in romskem in seveda albanskem jeziku. Mediji so se v Makedoniji v času konflikta močno prilagodili politični predstavi, v kateri jim je postalo vodilo »etnična lojalnost«. Omenjeno se nanaša neposredno na medije v makedonskem in albanskem jeziku, kajti le te sem v diplomskem delu opisal in pregledal. Tako sta se na osnovi jezikov (makedonskega in albanskega, odvisno od tega, v katerem medij izhaja) izoblikovali dve reportažni strategiji in paralelno tudi dva propagandna sistema v tamkajšnjih medijih. Mediji v makedonskem jeziku so postali izrazito državno usmerjeni in logično protialbansko nastrojeni, medtem ko so mediji v albanskem jeziku javno branili in podpirali interese albanske manjšine v Makedoniji ter albanske upornike. Slednje bom skušal dokazati s primerjanjem načinov poročanja ter uporabljenih jezikovnih in slikovnih elementov v tamkajšnjih medijih. Potrebno je predstaviti samo medijsko shemo v Makedoniji. Medije bom razporedil v skupine glede na vrsto/tip medija (internet, radio, televizija, tisk) ter tudi na albanske in makedonske.

Med najbolj brani časopisi v makedonskem jeziku so Dnevnik, Utrinski vesnik, Vest, Večer in Nova Makedonija. Najbolj gledane televizijske postaje so TV AI, TV Telma in TV Sitel. Najpopularnejši med njimi sta zasebni televiziji AI in Sitel, ki imata tudi nacionalno pokritost oddajanja. Nacionalno koncesijo za oddajanje imata tudi zasebni radijski postaji Kanal 77 in Antenna 5. Kanal 77 velja trenutno za najpopularnejšo radijsko postajo v Makedoniji. Leta 2001 je v Makedoniji oddajalo okoli 120 privatnih radijskih in televizijskih postaj ter 29 lokalnih javnih radijskih postaj, med katerimi imajo nekatere tudi koncesijo za televizijsko oddajanje (všteti so tudi mediji ki poročajo v albanskem jeziku). V Makedoniji izhajajo v albanskem jeziku

naslednji časopisi: dnevnika Fakti in Flaka e velazerimit, tednik Lobi ter več lokalnih časopisov. Najpopularnejši med njimi je Fakti. V albanskem jeziku oddaja okoli 30 radijskih in televizijskih postaj. Vsako od večjih mest (Tetovo, Gostivar, Kičevo, Struga, Kumanovo in Debar) ima vsaj eno radijsko in eno televizijsko postajo v albanščini, če ne več. V Skopju so najpopularnejši radio Vat, Albana in Aracina ter televizija Era, v Tetovu pa TV Art in TV Koha. Posebno mesto v Makedoniji zavzema Makedonska nacionalna radiotelevizija (MRTV), ki oddaja preko treh kanalov. Drugi kanal je namenjen izrecno programom in oddajam, ki so pripravljene za manjšine v Makedoniji. V času konflikta se je pojavljala velika razlika med poročili v makedonščini na prvem in albanščini na drugem programu na MRTV.

V nadaljevanju naj natančneje predstavim nekatere večje medijske hiše v Makedoniji.

7.1 Tisk

Tiskani mediji so v Makedoniji močno prisotni in tudi vplivni. Med najbolj brani so dnevni časopisi. Medijski prostor zapolnjujejo tako publikacije (revije, tedniki...) v makedonskem jeziku, kot tudi druge, mnoge v albanskem jeziku ter jezikih ostalih manjšin. Od državnih medijev sta se obdržala le še Makedonska nacionalna radio-televizija (MRTV) in dnevni časnik Nova Makedonija, katerih upravni odbor in direktorja imenuje makedonski parlament. Nova Makedonija je držala monopol nad mediji in skoraj samostojno kreirala javno mnenje do marca 1996, ko se je na makedonskem tržišču pojavil zasebni dnevni časopis Dnevnik s kvalitetnejšo vsebino in predvsem drugačno podobo ter pristopom z boljšo organizacijo dela in tudi po bolj dostopni ceni. Takrat so se izpod krova Nove Makedonije odcepili (samo uredniško) dva dnevnika v makedonskem in eden v albanskem jeziku (Flaka e velazerimit), nedeljski list Puls ter revija Ekran. Takrat je veliko novinarjev zapustilo MRTV in Novo Makedonijo in ustanovilo zasebne časopise, radijske in televizijske postaje. Dnevnik je bil kot prvi neodvisni časnik ustanovljen pred petimi leti, ko je sedem nezadovoljnih urednikov zapustilo državno Novo Makedonijo. Najprej niso bili uspešni, nato pa so se odločili, da bodo drastično, štirikrat znižali ceno časopisa, kar se je izkazalo kot odlična poslovna poteza. Naklada se je povečala za desetkrat. Zdajšnji odgovorni urednik tega dnevnika Branko Geroski je dejal, da je bilo v začetku precej političnih pritiskov in napadov državnih medijev, trenutno pa je po njegovem mnenju

najpomembnejša finančna neodvisnost. Danes ima največjo naklado med tiskanimi mediji v makedonskem jeziku ravno Dnevnik, ki izda med 35 in 50 000 izvodov dnevno, med mediji v albanskem jeziku pa Fakti z dnevno naklado okoli 10 000.

7.2 Televizija

Trenutno imata koncesijo za oddajanje po celem makedonskem ozemlju dve zasebni komercialni skopski televizijski postaji in sicer TV Sitel in TV A1. Vseh piratskih radijskih in televizijskih postaj naj bi bilo v Makedoniji okoli 200, kar petdesetim od njih pa je 1. februarja 2001 Uprava za telekomunikacije prepovedala delovanje. Trenutno je registriranih okoli 120 zasebnih televizijskih postaj. Lokalno TV Art v Tetovu, ki oddaja v albanskem in makedonskem jeziku, so ustanovili nekdanji zaposleni na RTV Priština, ki so bili odpuščeni v čistkah srbskega režima leta 1990.

TV Art je bila ustanovljena leta 1993 in ima sedaj 20 redno zaposlenih novinarjev, ki štirikrat dnevno pripravljajo poročila, trikrat v albanščini, enkrat v makedonščini. Pri posameznih oddajah imajo od 55.000 do 60.000 gledalcev. Televizija je bila, kot je dejal direktor TV Art Artan Skenderi, »naš mali eksperiment«, ki pa so ga kljub začetnem nasprotovanju nekako vsi sprejeli. Ker je TV Art komercialna televizijska postaja, je prisiljena, da se vsebinsko prilagaja odzivu in željam občinstva. V času konflikta je bilo to zahtevno delo. Lokalni TV Art so med konfliktom uničili oddajnik, vendar so novinarji nadaljevali z delom. Njihova poročila je javnosti posredovalo prek 60 radijskih postaj, tako v albanščini kot tudi v makedonščini (<http://rmediawatch.ljudmila.org/veceri/seznam/2001/04/18#0>, 16. 11.2001).

Makedonska nacionalna radio-televizija (MRTV), o kateri bom govoril v naslednjem poglavju, se ne more pohvaliti s kvalitetnim programom, temveč dolguje svojo gledanost igram na srečo, show-programom in latinsko-ameriškim nanizankam. Najpopularnejši sta med gledalci TV A1 (po informativnih programih) in TV Sitel (po zabavnih oddajah).

7.3 Radio

Makedonija ima radio še vedno za popularen medij, saj je skupno 124 javnih in zasebnih radijskih postaj. Najpopularnejši med njimi je Kanal 77 iz Štipa, ki ima nacionalno koncesijo. Podatki se zelo hitro spreminjajo, saj postaje rastejo kot gobe po dežju, prav tako hitro pa tudi izginjajo. Arhivi radijskih postaj so zelo skromni predvsem zaradi majhnosti in ne morejo biti objektivno zajeti v to delo.

7.4 Internet

Internet je v makedonskem medijskem prostoru dokaj razširjen, vendar je bilo le malo strani posodobljenih v času konflikta leta 2000 do 2001 (govorimo o uradnih internetnih straneh medijskih hiš – tisk, televizija in radio). Samostojnih internetnih strani s ponudbo aktualnih informacij ni bilo zaslediti ne v makedonskem in ne v albanskem jeziku. Težave pridobivanja informacij se pojavijo še v današnjem času, saj so strani tiskanih medijev, kar se tiče arhiva, saj sega največ leto dni nazaj. Večinoma poročajo o tujih dogodkih, veliko manj pa o domačih. Podobno je z ostalimi stranmi medijev. Občutno pa se je povečalo število forumov o raznih temah, tudi o krizi leta 2000 – 2001. Ti viri pa niso dovolj zanesljivi, saj jih ni mogoče nikjer preveriti. Vsekakor pa je internet vir in predmet raziskave, ki se ga ne bi smelo zanemariti. Prejšnje poglavje je predstavilo medijski prostor v Makedoniji ter njihove medijske hiše. Nadaljujemo z analizo poročanja medijev v času oboroženega konflikta, pri čemer bodo v raziskavo zajeti samo mediji v makedonskem in albanskem jeziku. Te bom obravnaval v kontekstu jezika, v katerem izhajajo. Vodilo novinarskega poročanja sta postali jezikovna in etnična pripadnost, kjer se je namreč vsaka stran videla kot »varuha svojega naroda«.

8. SEKUNDARNA ANALIZA POROČANJA MEDIJEV MED KONFLIKTOM

8.1 Karakteristike medijskega poročanja

Medije v medetničnem konfliktu v Makedoniji sem razdelil na državne (mediji v makedonskem jeziku, mediji v albanskem jeziku) in neodvisne medije (za neodvisne so uredniki, novinarji

imenovali vse zasebne makedonske medijske hiše), za katere je težko trditi, da so v času oboroženega konflikta res obstajali v pravem pomenu besede nepristranskost. Skupna značilnost poročanja vseh medijev v Makedoniji v kriznem času je bila, da je »novinarski profesionalizem zamenjala etnična lojalnost« (Lubej, Gašper: Makedonija; Profesionalizem zamenjala etnična lojalnost, Medijska preša, poletje/jesen, Mirovni inštitut, Ljubljana, 2001, str. 49). Tukaj pa pride do problema, saj so se državni in neodvisni mediji znotraj sebe delili še na albanske in makedonske, tako da so nastale štiri skupine: makedonski državni mediji (MRTV 1,2), albanski državni mediji (MRTV 3), makedonski neodvisni mediji in albanski neodvisni mediji. Izjavo je potrdila tudi urednica informativnega programa na zasebni skopski televiziji Telma Emilija Lazarevska: »V času spopada so/smo novinarji opustili novinarski profesionalizem in podlegli nacionalnim emocijam, kar je pripeljalo do polarizacije oziroma delitve makedonskih medijev glede na nacionalno oziroma etnično pripadnost.« Kar nam zopet kaže skupni faktor - subjektivnost.

Po besedah odgovornega urednika TV A1 Aca Kahranova se je poročanje makedonskih državnih medijev obrnilo takoj po začetku oboroženega konflikta, ko sta se razšla makedonski premier Ljubčo Georgijevski in njegov koalicijski partner Arben Xhaferi. Makedonski (državni in neodvisni) mediji so se postavili na vladajočo stran, ki je razglašala, da mediji želijo le razširiti paniko in ustvariti vtis, da je Makedonija v vojni. Mediji v albanskem jeziku pa so sledili Xhaferijevi politiki. Zasebni "neodvisni" mediji pa so poročanje o incidentih izkoristili za povečanje gledanosti in s tem povečanjem svojega premoženja in popularnosti.

Rivalstvo med mediji se je iz dneva v dan stopnjevalo. V državnih medijih se je začel pojavljati protialbanski sovražni govor (»hate speech«). Albanski mediji so začeli predvajati dokumentarce o Osvobodilni vojski Kosova ter albanske domoljubne pesmi. Neodvisni mediji pa so se prilagajali politiki urednikov, ki je bila enkrat proalbansko in drugič promakedonsko usmerjena.

Novinarka RTV Slovenija Ksenija Horvat (Horvat, Ksenja: Makedonija; Ko tudi dva novinarska vira nista dovolj, Medijska preša, pomlad, 2001, str. 55) pravi, da so bili »makedonski mediji v času spopadov še bolj državotvorni kakor sicer, saj o stališčih druge etnične skupnosti sploh niso poročali.« Opisovali so samo dejanja in pozicijo ene strani.

Kasneje se je po besedah Emilije Lazarovske začela medijska situacija počasi popravljati. Kakor pravi, je pomenila objava intervjuja (17. marec 2001) z voditeljem Osvobodilne narodne armije (ONA) Alijem Ahmetijem na TV Telma velik korak na poti k spravi med sprtima stranema. Dotelej namreč mediji v makedonskem jeziku v svojih poročilih sploh niso zajemali izjav Albancev. Reakcije Makedoncev na objavljen prispevek so bile različne, a »kar precej jih ni moglo dojeti, da si makedonski novinar drznil spregovoriti s sovražnikom«, je pripomnila Lazarevska ter dodala, da se je tako »začela utirati pot do resnice in profesionalnega novinarstva«.

Predstavljena delitev medijev v Makedoniji je prirejena po analizi makedonskega medijskega prostora skopskega komunikologa Klime Babunskega, predstavljeni na septembrski mednarodni konferenci v Skopju z naslovom Mediji in konflikt v Makedoniji. Babunski ugotavlja, da je bilo za medije v Makedoniji med konfliktom prvo vodilo novinarskega poročanja, biti »v vas« in »z vami«.

Slednje je Babunski dokazoval na podlagi študije poročanja medijev o dveh oboroženih incidentih. Podobno analizo makedonskih medijev je naredil tudi Petrit Saracini, ki se za razliko od Babunskega ni osredotočil le na poročanje medijev o dveh incidentih, temveč je spremljal poročanje medijev cel mesec med 8. avgustom in 11. septembrom 2001, kajti v mesecu po podpisu Ohridskega mirovnega sporazuma se je zgodilo največ incidentov. O dogodkih so mediji v obeh jezikih veliko poročali. Seveda so posvetili največ pozornosti dogodkom, ki so se zgodili njihovi etnični skupini. Eksplozije v samostanu Lešok in v motelu Brioni v vasi Celopek so postale senzacija v prispevkih v makedonskem jeziku. Istočasno pa so albanski mediji poročali o brutalnosti makedonske policije.

Skopski komunikolog Klime Babunski je analizo zasnoval na osnovi poročanja naslednjih medijev: dnevnih časopisov Nova Makedonija, Večer, Dnevnik, Utrinski vesnik, Vest, Flaka in Fakti ter televizijskih postaj Makedonske nacionalne televizije (tako programa v makedonskem kot tudi v albanskem jeziku), TV Al, Sitel, Kanal 5, Telma, Koha, Era in Art.

Sledi analiza Babunskega, v kateri je proučeval poročanje medijev o posredovanju makedonske policije v Gazi Babi. Babunski je proučeval poročanje o incidentu v Gazi Babi 8. avgusta 2001, ko je umrlo 5 Albancev, 5 pa je bilo aretiranih in napad na konvoj makedonske vojske blizu Karpelaka, ko je bilo ubitih 10 makedonskih vojakov. V Gazi Babi je bilo ubitih 5 albanskih upornikov, pri prevozu konvoja pa je umrlo 10 makedonskih vojakov. Eksplozija blizu Skopja je terjala sedem življenj. Poleg tega pa je bilo še razdejanje cerkve v vasi Lešok, operacija makedonske policije v vasi Luboten, itd. Mediji so poročali o kršitvah miru. Mediji v makedonščini so poročali o nenehnih napadih »albanskih teroristov« v vaseh Ratae in Zilce, albanski pa so obtoževali »makedonsko paravojsko« napadov na Sipkovicu in Gajre. Tako se je skozi novinarske tekste širila propaganda, ki je sovraštvo med sprtima skupinama in nasilje še stopnjevala. Tudi Klime Babunski je ugotovil, da je bilo skupna lastnost poročil v makedonskih in albanskih medijih le število mrtvih in aretiranih ter dejstvo, da je prišel dogodek povsod na prve strani časopisov ali v konico televizijskih in radijskih poročil. Nato pa se je že od naslovov naprej pojavljala razlika v poročanju.

Tako Babunski kot tudi Saracini sta v svojih analizah razdelila medije v Makedoniji v dve skupini: na medije v makedonskem jeziku in na medije v albanskem jeziku. Glede na delitev sta jih tudi proučevala in izkazalo se je, da so se dejansko pokazale skupne značilnosti poročanja medijev pripadajoče jezikovne skupine.

8.2 Poročanje medijev v makedonskem jeziku

Medije sem razdelil v makedonsko in albansko jezikovno skupino ter jih na podlagi te delitve tudi analiziral. Vendar se zavedam, da so s tem izključene posamezne podrobnosti in vidiki poročanja posameznih medijev znotraj posamezne jezikovne skupine. Eni so bolj, drugi manj senzacionalni.

Mediji v makedonskem jeziku so ob zgoraj omenjenem dogodku v Gazi Babi poročali o »albanskih teroristih« in »uspehah makedonske vojske«.

Članke so naslovili:

»Bliskovito posredovanje posebnih enot makedonske policije«, »Pet teroristov ubili v Skopju«, »Makedonska policija ubila pet albanskih teroristov« in podobno. Po opisih makedonskih časopisov naj bi bili uporniki ubiti med streljanjem. Makedonska policija je preiskovala hišo, uporniki so streljali in končno je policija odgovorila.

Da novinarji medijev v makedonskem jeziku niso opravljali svojega novinarskega poslanstva korektno in profesionalno, je več kot očitno in tega so se začeli tudi sami zavedati. Tako je Emilija Lazarevska s TV Telma v pogovoru ocenila, da je kar nekaj medijev pri poročanju o incidentih zabredlo v skrajnost. Med njimi je izpostavila TV Sitel in dnevni časopis Dnevnik, ki naj bi po njenem objavljala ekskluzivne nepreverjene in lažne podatke, da bi si pridobila gledalce oziroma bralce (Lazarevska, 2001). Po mojih ocenah tudi TV Telma med konfliktom ni odstopala od ustaljenega vzorca poročanja, le da ni poročala tako izrazito senzacionalno.

V poročanjih makedonskih časnikov naj bi bili uporniki ubiti med streljanjem. Makedonska policija je preiskovala hišo, uporniki so streljali in končno je policija odgovorila. Izjava notranjega ministrstva je bila v celoti ali delno citirana, kar naj bi kazalo na njeno verodostojnost. V hiši je bila najdena ogromna količina orožja in razstreliva, ki naj bi bilo po navedbah makedonske policije uporabljeno v uporniških operacijah v Skopju. Makedonski mediji so posredovali izjave makedonskega notranjega in obrambnega ministrstva, državnega tožilca, Nata ter tujih ambasad v Skopju, s čimer naj bi zagotovili »verodostojnost« izjav. Babunski ugotavlja, da so tako tiskani kot tudi elektronski mediji v makedonskem jeziku poročali, da je makedonska policija prejela informacije o »nevarni teroristični skupini« od posebnih virov makedonske vojske.

Tako je npr. makedonska zasebna televizija A1 o omenjenem dogodku poročala, da je bila »policijska operacija mirna in hitra« in da so bili uporniki ubiti, ko so hoteli streljati na policiste. Dnevnik Utrinski vesnik pa je dogodek ocenil za preobrat, ki bi lahko vodil Makedonijo v vojno: »Politična rešitev je ogrožena s povečano aktivnostjo albanske para vojske« (Utrinski vesnik, 8. avgusta 2001). To je lep primer, kako je neka informacija z veliko dodatnega balasta nevarna, hujskajoča in sovražna.

Urednik albanskega časopisa Fakti Lirim Dulovi je na septembrski konferenci medije v makedonskem jeziku obtožil netenja sovraštva in nasilja nad ne-makedonskim prebivalstvom oziroma širjenje nacionalizma proti Albancem. Po njegovem sta po izbruhu oboroženega konflikta postali makedonska medijska propaganda in manipulacija se očitnejši.

Med najbolj klasičnimi primeri širjenja nestrpnosti nad Albanci je po mnenju Dulova »Bitolski primer«. Povod za začetek dogodka oziroma konflikta je indirektno povezan z ubojem 8 pripadnikov makedonske varnostne službe v vasi Vejce v bližini Tetova oziroma z njihovim pokopom. V poročilu o pogrebni slovesnosti je novinar lokalne televizijske postaje Tera Mende Petkovski objavil prispevek, ki je pripovedoval o »veseljačenju Albancev« v Bitoli med pokopom makedonskih vojakov. Slednje je Dulovi označil za element širjenja nacionalizma in sovraštva. Po predvajanju tega prispevka je bila Bitola takoj v ognju in etnično čiščenje nemakedonske populacije se je začelo. Makedonski mediji so začeli širiti propagando proti Albancem in proti Natu oziroma Zahodu (Dulovi, Lirim: How the Macedonian media reported during the military conflict, Skopje, 2001). Krivdo za tako propagando ne nosi samo poročajoči novinar, ampak tudi vsi uredniki, ki so objavo takega materiala dovolili.

Kot prvi primer širjenja protialbanske propagande navaja Dulovi časopisni članek v Dnevniku 26. julija 2001, ko je ta objavil »nepreverjeno informacijo« z naslovom: »Teroristi v ONA uniformah začeli streljati na makedonske policijske poveljnike«. V članku se je novinar skliceval na »zaupne vire iz notranjega ministrstva«; na tako izjavo, bi se ministrstvo notranjih zadev moralo takoj odzvati s svojim predstavnikom za javnost. Albansko nedolžno prebivalstvo se je seveda odzvalo na krive obtožbe in se obrnilo po pomoč k albanskim medijem. Izviren primer manipulacije javnega mnenja makedonskih državljanov je bil za Dulova tudi 27. avgusta v Dnevniku objavljen prispevek z naslovom: »Kako je bila rešena Dobrota« in s podnaslovom: »Zaman smo čakali na naše vojake in policijo.«

Tretji primer tipiziranja in prekrite propagande na škodo opozicije navaja Dulovi prispevek televizije A1, ki se začinja z jutranjo molitvijo v mošeji v Tetovu in z novinarjevim komentarjem: »Tako navadno teroristi začenjajo provokacijo.« V nadaljevanju prispevka predstavljajo mošeje kot zatočišča »teroristov«, zaradi česar je postala neortodoksna cerkev,

torej muslimanska, tarča napadov makedonskih varnostnih sil. Rezultat takega poročanja makedonskih novinarjev je bilo uničenje štiridesetih mošej (Dulovi, Lirim: How the Macedonian media reported during the military conflict, Skopje, 2001). Krivda za tako razdejanje pa ni samo na novinarski strani, saj je vladna stran mirno čakala na taka poročila in ni storila ničesar, da bi jih demantirala.

Odmevno so makedonski mediji poročali o eksploziji v cerkvi St. Atanasij, ki je del samostana Lesok. Odgovornost za teroristično dejanje so takoj pripisali »albanskim teroristom«. Ta dogodek je Petrit Saracini označil za »jedro ogorčenja med mediji v makedonskem jeziku.« V vseh medijih v makedonskem jeziku je bil dogodek močno kritiziran in označen za veliko »kršitev človeških pravic in uničenje verskega objekta.« Mediji v makedonščini so ogorčeno in emocionalno prizadeto poročali o incidentu. MR TV je pripravila v osrednjem televizijskem dnevniku kar 40-minutno poročilo o tem dogodku. V naslednjih dneh se je zvrstilo nešteto člankov na to temo, podkrepljenih s slikovnim gradivom z mesta dogodka in z izjavami makedonskih diplomatov ter predstavnikov pravoslavne cerkve. V Dnevniku so 22. avgusta 2001 objavili članke z naslovi: »Teroristi spustili v zrak cerkev v samostanu Lesok«, »Škof Ciril: 'Prekletstvo bo ujelo bandite«, itd. Celo odgovorni urednik Dnevnika Branko Geroski se je v uvodniku razpisal o primeru, z očitajočim in ironičnim prizvokom pod naslovom: »Je to vas MIR, gospodje in pomembneži ?« Še cel teden po dogodku so objavljali zgodbe o samostanu in celo razpisali nagrado za najboljši slabšalni vzdevek za pripadnike OVK (Saracini, Petrit: Report on the media coverage of the conflict in Macedonia, August 8th-September 11th, Makedonija, 2001). Na vse očitke in obtožbe glede omenjenega incidenta so mediji v albanskem jeziku odgovorili le: »Čez 40 mošej je bilo uničenih. A to pa ni kulturni vandalizem?«

Makedonska nacionalna radio-televizija (MRTV) se je v kriznem času znašla v precej neugodnem položaju zaradi zaposlenega kadra različnih narodnosti in predvajanj programov v različnih jezikih. MRTV namreč oddaja preko treh kanalov: prvi program se predvaja v makedonščini, drugi je namenjen oddajam in poročilom v jezikih manjšin, tretji pa se predvaja preko satelita. Tako je prišlo do notranjih sporov med makedonsko in albansko redakcijo ter do predvajanja poročil enkrat v makedonskem in drugič v albanskem jeziku s popolnoma različnima vsebinama.

V poročilu s konference o medijih v Makedoniji je že Gašper Lubej (2001: 49) zabeležil, da je bilo na makedonski državni MRTV med oboroženimi spopadi slišati in videti obe varianti; govorice sovraštva, makedonsko in albansko. Po besedah Aca Kabranovega je albanska redakcija na drugem programu MRTV prikazovala dokumentarce o Osvobodilni vojski Kosova (OVK) in predvajala albanske nacionalne pesmi, medtem ko je makedonska redakcija pripravljala prispevek o makedonski paravojski, katere predstavniki so pozivali Albance, naj zapustijo državo.

V poročilu dopisništva nemške ARD je Detlef Kleinert predstavil situacijo na MRTV: ob sedmi uri zvečer predvajajo na MRTV poročila v albanskem jeziku, ob osmih v makedonščini. Vendar človek dobi ob spremljanju in primerjavi obeh verzij občutek, da gre za poročanje o dogajanju v dveh popolnoma različnih deželah. Kajti ob sedmih so na albanskem programu javno podpirali upornike na severu Makedonije, ne glede na to, da so s tem brezkompromisno delovali proti makedonskemu delu oblasti v medijski hiši, ki ima iste albanske upornike za teroriste. V intervjuju za BBC je albanska moderatorka z MRTV celo izjavila, da “so albanski uporniki junaki. Če bi se morala jaz bojevati, bi se tudi.” (20.10.2001). Slednja izjava za javnost je seveda razbesnela generalnega direktorja MRTV Ljuba Jakimovskega. Novinarski kolegi so začeli govoriti o škandalu. Namestnik generalnega direktorja Immer Ismaeli, ki je tudi albanskega porekla, pa je zagovarjal novinarko. Z obrazložitvijo “Ona je samo izrazila svoje mnenje. Moški v tistih vaseh so preprosti vaščani, ki so jih prej mučili Srbi, sedaj pa so trpinčeni s strani makedonske vojske in policije. Če bi jaz živel tam, bi tudi prijel za orožje”. (<http://www.br-online.de/br-intern/suedosteuroopa/text/Kleinert-Mazedonien.html>, 20.10.2003) Istočasno so na makedonskem programu MRTV govorili o albanskih upornikih kot teroristih, ki želijo makedonsko državo razdeliti. Pri tem se je makedonska redakcija videla kot zaščitnico države pred zunanjimi grožnjami.

Kljub celotnemu škandaloznemu dogajanju na MRTV je njen generalni direktor Ljubo Jakimovski optimistično komentiral situacijo: »Kljub temu da del naše medijske hiše podpira pripadnike OVK, poskušamo delati še naprej nemoteno in po predpisih.« Tudi uredniki v nacionalni televiziji se imajo za »neodvisne od politične scene«. Tako je urednik albanskega programa na MRTV Veton Latifi izjavil, da je tudi »V krizni situaciji pomembno, da se

novinarsko delo opravlja profesionalno in uravnoteženo« in urednica makedonskega programa Olja Kondratenko je optimistično dodala, da »je sicer v trenutni situaciji težko delati profesionalno, vendar o političnih pritiskih ni mogoče govoriti.« (<http://www.br-online.de/br-intern/suedosteuropa/texte/Kleinert-Mazed>, 20.10.2001).

Na osnovi zgornjih izjav odgovornih oseb na MRTV je torej enostavno ugotoviti, da ni mogoče zaupati katerikoli informaciji, ki jo posreduje uredništvo makedonske nacionalne televizije, kajti tako albanska kot tudi makedonska stran »prodaja« svoje prispevke za čisto resnico, čeprav gre na obeh straneh v resnici za širjenje prekrite propagande in militantnega nacionalizma. To je uvidelo že makedonsko občinstvo, kajti mnogo gledalcev je postalo skeptičnih do vsebin, predstavljenih na MRTV. Še Albanci so začeli dvomiti v verodostojnost televizijskih informacij, saj menijo, da »resnice ne bomo slišali niti na makedonskem, niti na albanskem programu.« (<http://www.br-online.de/br-intern/suedosteuropa/texte/Kleinert-Mazed>, 20. 10. 2001).

Zaradi naraščajočih notranjih nesoglasij je Ljubo Jakimovski na začetku avgusta prepovedal poročila v albanščini na MRTV, kar je seveda sprožilo odmevne kritike v albanskih medijih. Zato sta namestnik generalnega direktorja Immer Ismaeli in odgovorni urednik albanskega programa na MRTV Veton Latifi 14. avgusta organizirala novinarsko konferenco, na kateri sta kritizirala cenzuro albanskega informativnega programa na MRTV (glej Saracini, Petrit: Report on the media coverage of the conflict in Macedonia, August 8th-September 11th, Makedonija, 2001). Nezaupanje in napetosti med njima pa so se z načinom poročanja tamkajšnjih medijev poglobljale, saj so ti z izbiro jezikovnih in vizualnih sredstev ter načinom poročanja širili prikrito vojno propagando, vplivali na javno mnenje posamezne etnične skupnosti, potencirali občutek nacionalne in verske pripadnosti, ki se »močno razlikuje« od »druge nacije« in konec koncev tudi vzpodbujali agresivnost pod krinko zaščite nacionalne varnosti na eni in boja za večje manjšinske pravice na drugi strani. Kleinert zaključuje svoj prispevek o MRTV z ugotovitvijo, da ima makedonska nacionalna televizija »dva različna programa za dve različni narodnostni skupini, med katerima vlada neizmerno nezaupanje« (<http://www.br-online.de/br-intern/suedosteuropa/texte/Kleinert-Mazedonien.html>, 21.12.2003).

8.3 Poročanje medijev v albanskem jeziku

Medtem ko so mediji v makedonskem jeziku poročali o »albanskih teroristih«, so mediji v albanskem jeziku pisali o »uboju nedolžnih Albancev«. Klime Babunski v svoji analizi medijev ugotavlja, da je razlika med poročanjem obeh vpletenih strani očitna, tudi brez tekstovne analize, sodeč zgolj po slikovnem gradivu ali predvajanih televizijskih kadrih. Mediji v albanščini so objavljali »žalostne slike« in pisali o »brutalnem znašanju makedonske policije nad albanskimi družinami«, njihovem »nasilnem vdoru v albanske hiše« ter »ropanju zlata in denarja iz hiš«.

Predstavil bom konkreten primer, ko so poročali o »brutalnem znašanju makedonske policije nad Halimovo družino.« Glede na izjave objavljene na drugem programu Makedonske nacionalne televizije (MRTV) v albanskem jeziku naj bi bil poveljnik Hodža in pripadniki albanske ONA na kriznem območju, da bi ustavili spopade in varovali prebivalce vasi pred makedonsko policijo. Po mnenju nekega drugega očitvidca, poslanca Mevljana Tahirija je šlo za čisti pokol: »Pet ljudi je bilo ubitih med spanjem. Ni jim bila dana niti možnost vdaje« (cit. po Babunski, Klime: Identification of gap, referat na konferenci, 2001).

Mediji v albanščini, kot npr. televizija Koha in radio VAT, so poročali, da je »makedonska policija brutalno mučila albanske prebivalce« in v istih prispevkih so zastavljali vprašanje, »do kdaj bodo Albanci žrtve živalskega besnenja makedonske policije.« A v istih prispevkih sploh niso omenjali orožja in eksploziva, ki ga je makedonska policija zaplenila v zasedenih hišah. Namesto tega so prikazovali dele telesa žrtev, najdene v sobi, kjer naj bi ubiti spali.

Babunski meni, da je bil slednji primer skonstruiran zato, da bi preprečil podpisovanje Ohridskega mirovnega sporazuma. Slednje trdi tudi komentator dnevnika Flaka, ki je zapisal, da je s tem »makedonska stran pretrgala pot k miru« in poskušala »preprečiti sklenitev sporazuma z Albanci, ki bi le-te spravil iz zapostavljenega položaja v državi.« Seveda makedonska stran trdi ravno nasprotno. Dnevnik Fakti v albanščini označuje »makedonsko stran za neodgovorno« in meni, da je »makedonska policija zmožna le izkazovanja svoje moči nad nemočnimi albanskimi civilisti, ni pa se zmožna soočiti z albanskimi uporniki.«

Tudi dnevnik Flaka je večinoma poročal o »klanju«, ki so ga izvajale »makedonske posebne policijske enote, ki so prodirale na njihovo območje s patološkim sovraštvom, pridobljenim med treningom/.../ o umoru, ki bi bil lahko zagrešen le od ljudožercev. Da bi to dejanje opravičili, so predstavili mrtve ljudi za nevarne, zato jim je bila pravica do samoobrambe odvzeta« (Babunski, 2001). Uredništvo Flaka ne verjame uradnim izjavam makedonskega notranjega ministrstva, ampak jih ocenjuje za »čisto laž Boškoveškega in njegovih pripadnikov, da bi opravičili nasilje in pokol nad albanskim prebivalstvom«. Tudi za albansko TV Era je bil ta dogodek pokol, zavajanje in vznemirjenje, ki se je pripetilo med mirovnimi pogajanjmi na Ohridu. Babunski zaključuje analizo medijskega prostora v Makedoniji z ugotovitvijo, da se kažejo velike jezikovne, vizualne in vsebinske razlike med medijskimi prispevki v makedonskem in medijskimi prispevki v albanskem jeziku, ki so očitne in opazne že v vizualni podobi. Vendar je le malo gledalcev oziroma bralcev zmožnih to ugledati in takšno poročevalsko vrzel premostiti. To naj bi bila v prvi vrsti naloga novinarjev in medijev (Babunski, Klime: Identification of gap, referat na konferenci, 2001).

Do podobnih zaključkov je prišel tudi Saracini. Po njegovem obmetavanju z vrednostnimi sodbami, kot so »albanski terorist« na eni in »makedonska barbarska paravojska« na drugi, zagotovo vodijo do ustvarjanja podobe o »drugem« kot o »sovražniku« (Saracini, Petrit: Report on the media coverage of the conflict in Macedonia; August 8th-September 11th, 2001).

Ob vsem navedenem se nam zastavlja vprašanje, ali niso makedonski mediji soodgovorni za vse krute incidente, ker so širili propagando proti »sovražniku - drugemu« in s tem netili sovraštvo med etničnima skupinama, namesto da bi pozivali k mirni rešitvi zapletov.

8.4 Makedonski in albanski viri za tuje novinarje

»Prirejanih« podatkov niso bili deležni le makedonski mediji in tamkajšnje občinstvo, temveč tudi tuji novinarji, ki so prišli poročati s kriznega območja. Zato je bil način poročanja tujih novinarjev v veliki meri odvisen od tega, ali so jim posredovali informacije makedonski ali albanski viri. Kot tuja novinarka se je februarja lani v Makedoniji znašla tudi novinarka RTV Slovenija Ksenija Horvat, ki je podobno kot večina tujih novinarjev, prišla v Makedonijo po začetku spopadov na območju Kumanova in Lipkova. Čakajoč na vsakodnevni »briefing«

tiskovnega predstavnika ministrstva za obrambo, so si mnogi novinarji izmišljevali zgodbe o poveljnikih uporniške vojske, s katerimi so se dobivali v hribih nad Kumanovim, o intervjujih z voditelji podtalnih makedonskih nacionalističnih organizacijah, ki so menda orkestrirali napade na albanske lokale v Bitoli in podobne sočne zgodbe o »makedonski resničnosti«, ki so jih pošiljali svojim medijem. Hkrati so že sestavljali zgodbe o »makedonskem plamenu, ki bi se spet znal razplamteti v balkanski požar«, o »zatiranem albanskem narodu« in o »uresničevanju projekta velike Albanije« (glej Horvat, Ksenja: Makedonija; Ko tudi dva novinarska vira nista dovolj, Medijska preša, pomlad, 2001, str. 54).

Dalje poroča Horvatova (Horvat, Ksenja: Makedonija; Ko tudi dva novinarska vira nista dovolj, Medijska preša, pomlad, 2001, str. 54-55), da sta se s snemalcem prvi dan odpravila na teren s skupino makedonskih novinarjev, drugi dan pa z Albanci. Podobno so počeli tudi ostali novinarji. Tako sta dobila vedno druge ljudi in povsem druge podatke. To druženje tujih novinarjev z albanskimi uporniki ni bilo po volji niti makedonskim niti albanskim novinarjem. Horvatova (2001: 54) nadalje opisuje delo novinarja med konfliktom v Makedoniji iz lastnih izkušenj: »Medtem ko makedonski novinar objavi 'državotvoren' podatek, da je ofenziva makedonske vojske uspešna in zato ljudje množično bežijo, se ukvarjam s preverjanjem podatka, koliko ljudi je ostalo v obkoljenih vaseh. Šest različnih virov "lokalni Rdeči križ, Mednarodni rdeči križ, predstavnik vlade, poslanec albanske Stranke demokratičnega in napredka, tiskovni predstavnik vojske in novinar belgijske tiskovne agencije (ki se je uspel prebiti do vasi) mi postreže s šestimi različnimi podatki."»

Albanski viri so navajali, da nihče, razen hudo bolnih in nosečnic, ni zapustil svojih domov, ker ne zaupajo makedonski vojski in se bojijo za svoja življenja. Istočasno so makedonski viri poročali, da so ljudje v času dogovorjenega premirja na veliko odhajali. Na tem mestu Horvatova dodaja, da se je na lastne oči prepričala, da so bili avtobusi, ki jih je vojska organizirala za odvažanje prebivalcev iz teh vasi, dan in noč prazni. Po mnenju belgijskega novinarja Salvatoreja je »situacijo težko oceniti, kajti ljudje so bili skriti po kletah in imel sem občutek, da so naučeni, kaj govoriti novinarjem« (glej Horvat, Ksenja: Makedonija; Ko tudi dva novinarska vira nista dovolj, Medijska preša, pomlad, 2001, str. 54). Predstavnica Mednarodnega rdečega križa tudi ni znala odgovoriti, sploh pa ni hotela reči ničesar, s čimer bi se lahko zamerila makedonskim

oblastem. Veteranski poročevalec Safet s televizije A1 je Horvatovo podučil: »Nekaj se pripravlja. Vojska malo strelja, če se le da prek vasi, vlada grozi, da se ljudje umaknejo, ko je vas prazna, pa vojska uprizori »uspešno« ofenzivo, da je zadovoljna še makedonska javnost« (v Horvat, Ksenja: Makedonija; Ko tudi dva novinarska vira nista dovolj, Medijska preša, pomlad, 2001, str. 54).

Horvatova je tudi ugotovila, da politiki na ista vprašanja drugače odgovarjajo tujim novinarjem kot domačim. Najbolj realno so pokazala dogajanja na severu Makedonije tri reportaže, ki jih je pripravila Horvatova o makedonski, albanski in romski vasi. Makedonsko vas Dovezence, ki leži vzhodno od Kumanova, modernizacija še ni dosegla. Morda so tamkajšnji ljudje prav zato tako protialbansko nastrojeni. Razmišljajo v stereotipih, po katerih so albanski uporniki nekakšna mitska bitja, še najbolj podobna volkodlakom. Vse kar vedo o njih, so izvedeli preko sredstev javnega obveščanja. Preprosti Albanci, ki živijo v teh gorskih vaseh, sploh ne vedo, kaj zahtevajo in za kaj se borijo.

Horvatova zaključí poročanje z besedami: »Tako sedaj v Makedoniji vsak bere svoje. Ker ni skupnih virov informacij, so tudi razmišljanja povsem različna« (Horvat, Ksenja: Makedonija; Ko tudi dva novinarska vira nista dovolj, Medijska preša, pomlad, 2001, str. 55). Po vsem tem ni čudno, da obe etnični skupini druga drugo doživljata kot »ono«, »neznano, mistično«, kajti poznata le stereotipno podobo »drugega«, kakršno so jima posredovali tamkajšnji mediji. Iz povedanega v zgornjem poglavju je razvidno, da so postali makedonski mediji v času konflikta pomembno sredstvo širjenja propagande in političnih interesov albanske ali makedonske strani, pač glede na jezikovno pripadnost. Pri tem je bila večinoma zapostavljena profesionalnost novinarskega poročanja, čeprav tega nekateri mediji, kot npr. MRTV, sploh ne priznajo in močno je bila poudarjena senzacionalnost dogodka. Verodostojnost objavljenega podatka in objektivnost poročanja sta postali povsem marginalnega pomena, zato je bilo možno prebrati ali slišati v različnih medijih povsem različne zgodbe o istem dogodku. Do velikih manipulacij je prihajalo že pri sami selekciji dogodkov. Začelo se je že pri informacijskih virih, ki so se izkazali za zelo nezanesljive. Po vsem tem ni čudno, da so postali makedonski državljani (Makedonci in Albanci) skeptični do objavljenih medijskih vsebin in posameznih medijskih hiš, posledično pa tudi nezaupljivi in sovražni do »druge« etnične skupine znotraj meja Makedonije.

9. ZAKLJUČEK

Skozi zgodovino konflikta in predvsem z oblikovanjem kronologije sem si ustvaril neko splošno sliko, kako je potekal medetnični konflikt v Makedoniji. Razlogi, kot so slaba socialna situacija Albancev, obravnavanje Albancev kot drugorazrednih državljanov, kulturna in izobrazbena zapostavljenost, so bili poglavitni vzroki za izbruh konflikta. Za peščico je bil povod sporazum med državo Srbije in Črne gore ter Makedonijo, ki je zaprla mejo med Kosovim in Makedonijo. Skupina oboroženih mož v črnih uniformah OVK zasede vas Tanušovci na makedonsko - kosovski meji in to opogumi tudi preostale albanske upornike, da naslednji dan zasedejo še druge vasi. Sledijo spopadi, katere intenzivnost bi lahko opisal kot valove. Ti valovi trajajo od marca 2001, pa tja do junija 2001. Od junija 2001 in vse do novembra 2001 sledi obdobje mirovnih pogajanj in razoroževanja upornikov do končnega sporazuma in zapisa določenih pravic Albancev v ustavo republike Makedonije. Vse pomembne dogodke, ki so se zgodili v času od februarja do novembra 2001 sem kronološko razporedil in s tem dobil pregled nad celotnim dogajanjem. Iz kronologije sem lahko razbral tri večje spopade oziroma obdobja le teh, kakor tudi, kako so se spopadi začeli, končali in kaj je bil povod zanje. Nadalje sem obravnaval teorijo propagande. Zbral sem kar nekaj definicij propagande. Meni najbližja je definicija G. Jowett-a in C. O'Donnell-a, ki menita, da je propaganda "premišljen in sistematičen poizkus oblikovanja zaznav, manipulacije spoznanj in vpliva na obnašanje, da bi dosegli odgovor v skladu z zaželenimi nameni propagandista". Koncept vojne propagande sem umestil v širši koncept psihološkega bojevanja in nekonvencionalne vojne. Opisal sem načela propagande in njena sredstva, ki sem jih kasneje praktično uporabil pri iskanju propagandnega delovanja pri makedonskih in albanskih novinarjih. Zbral sem tudi podatke o medijih v prostoru Makedonije, torej radiu, televiziji, tisku in internetu. Pri pregledovanju poročil pa sem se omejil samo na tisk in deloma na televizijo.

Izsledki mojega raziskovanja so opisani v nadaljevanju. Pri makedonskem konfliktu gre za spopad med makedonskim narodom in veliko albansko manjšino znotraj multinacionalne države, kar nam potrди splošno hipotezo o medetničnem konfliktu v Makedoniji. Makedonci vidijo v Albancih univerzalnega sovražnika, kar pogojuje njihovo prikrito ksenofobično in etnocentrično obnašanje. Albanci so tisti, ki povzročajo probleme, kriminal in teroristična dejanja in so deležni

ponižujočega stereotipiziranja, kar sem natančneje in na konkretnih primerih opisal v analitičnem delu naloge. Sploh pa so slednje javna občila v makedonskem jeziku omogočila že s samo selekcijo medijskih vsebin in načinom interpretacije. Uporabili so subverzivno propagando, ki ni tako očitna, predvsem pa je njen namen prikrivanje glavnega sporočila. Enako poročevalsko strategijo so uporabili tudi mediji v albanskem jeziku, ki so nenehno izpostavljali nevzdržen položaj albanske manjšine v Makedoniji in poskušali doseči etnično enakopravnost znotraj makedonske države. V Makedoniji so mediji prispevali elemente za definicijo etnične situacije in pripomogli k razvijanju ideološkega okvira, ki ga ljudje uporabljajo za razumevanje etničnih dogodkov in odnosov.

Nosilec propagandnega sporočila je pomemben člen za uspešno propagando. V Makedoniji pa so bili nosilci in tudi soustvarjalci propagande predvsem novinarji. Vladni akterji (ministri, premier, predsednik) so sicer bili nosilci propagandnega sredstva, vendar niso imeli takega vpliva kot sami novinarji, saj so ti izbrali črno in v veliki meri sivo propagando, z namenom še večje diferenciacije »mi-oni« in s tem tudi zaostrovanjem situacije. Novice in s tem propagando so ustvarjali novinarji sami in tako pozabili na objektivnost svojega dela, uredniki pa so podpirali in zagovarjali članke novinarjev, kljub očitnemu propagandnemu sporočilu. Tu lahko potrdim svojo hipotezo, da so novinarji poročali o dogodkih neobjektivno in se niso držali novinarske profesionalnosti, ampak etnične lojalnosti. Pri konfliktu v Makedoniji je izrazito opazen občutek skupinske pripadnosti, ki je eden od poglobitvenih elementov, ki izhajajo iz nosilca propagandnega sporočila; vsakega k svoji narodnostni skupini. Makedonci doživljajo Albance kot svoje nasprotnike in enaki občutki sovraštva so se razvili pri makedonskih Albancih v odnosu do Makedoncev. Makedonski kot tudi albanski mediji so uporabljali maksimizacijo in so skušali povečevati skupinski duh in nacionalno pripadnost.

Tako je bila albanska manjšina v Makedoniji dolgo časa zapostavljena, po izbruhu nemirov, s katerimi so želeli opozoriti nase, pa obravnavana kot »ono, drugačno, moteče.« V omenjeni konfliktni družbi bo konsenz dejansko vsiljen od zunaj, s posredovanjem Združenih narodov. Tudi množični mediji vzpostavljajo formo »mi-oni«, pri kateri dialog ni več pomemben in potreben; ko ne gre več za soočanje različnih argumentov, ampak za prevlado enega samega stališča. »Oni«, v tem primeru Albanci, ki v Makedoniji živijo že stoletja in za katere je to že

domovina, s tem postanejo zgolj kolektiviteta, ki konec koncev ni del makedonske (»naše«) družbe. Razloge, zakaj je temu tako, je mogoče iskati tudi v procesih selekcije dogodkov in načinu reprezentacije albanske manjšine v makedonskih množičnih medijih.

Kot v večini oboroženih spopadov je bila torej tudi med konfliktom v Makedoniji prisotna propagandna dejavnost. V bistvu lahko govorimo o dveh vzporednih propagandnih sistemih, makedonskem in albanskem, ki sta se razširjala skozi množične medije. Izjavo je potrdila tudi urednica informativnega programa na zasebni skopski televiziji Telma Emilija Lazarevska: »V času spopada so/smo novinarji opustili novinarski profesionalizem in podlegli nacionalnim emocijam, kar je pripeljalo do polarizacije oziroma delitve makedonskih medijev glede na nacionalno oz. etnično pripadnost.« Kar nam zopet kaže skupni faktor - subjektivnost. Obe strani sta ponujali »prilagojeno resnico« in vzbujali občutek »narodne pripadnosti«. Uporabljeno je bilo načelo vrednot, tako da lahko govorimo o delovanju prikrite oziroma sive propagande, kar nam zopet potrди obe izvedeni hipotezi: prvo, da so se ključni medijski akterji (novinarji in uredniki) držali predvsem svoje etnične pripadnosti in drugo, da so pustili objektivno poročanje ob strani in oblikovali izrazito propagandna poročila. Skozi ustvarjanje skupinske identitete in vzbujanje občutka pripadnosti določeni etnični skupini, se je maksimiralo sodelovanje ljudi v aktivnostih pripadajoče skupine, kar je značilno za politično oziroma vojno propagando; taka propaganda je ciljala na potrebe posameznika po identificiranju na splošno in s prav določeno skupino – načelo potrebe. Jezik in vizualna sredstva so postali pomembno propagandno sredstvo tudi v Makedoniji. Z ustvarjanjem zgodb o grozodejstvih nasprotnika in z vzpostavljanjem dihotomije "dobri mi - slabi oni", je bil dosežen tudi psihološki učinek propagande. V analizi objavljenih novinarskih tekstov bodo natančneje predstavljena uporabljena propagandna oziroma protipropagandna sredstva sprtih strani.

Za vse analizirane makedonske in albanske medije je lahko trditi, da so se v času oboroženega konflikta obnašali pristransko. Skupna značilnost poročanja vseh medijev v Makedoniji v kriznem času je bila, da je »novinarski profesionalizem zamenjala etnična lojalnost« (Lubej, Gašper: Makedonija: Profesionalizem zamenjala etična lojalnost, V: Medijska preša, poletje/jesen 2001, Mirovni inštitut, Ljubljana, str. 49.).

Pri tej analizi me je presenetilo, kako izrazito skrajno so se odzvali novinarji in prirejali novice po svoji lastni presoji, ki pa ni bila objektivna, pač pa izrazito čustveno in etnično naravnana. Pred to analizo nisem vedel veliko o sami propagandi in oblikovanju le te. Skozi raziskovanje sem spoznal pojma maksimizacija in minimalizacija in ugotovil, kaj dejansko pomenita v praksi. Novinarji na obeh straneh so skupaj z uredniki upravljali z novicami tako, da so krepili etnično pripadnost in zmanjševali kredibilnost nasprotnika. Zanimivo je, da imajo tako kot zdravniki, tudi novinarji svoj etični kodeks in vendar se zdravnikovo neetično ravnanje sankcionira, novinar pa za vsa neetična poročila, "popravljenе novice", ki lahko povzročijo ogromno škodo, dobi lahko celo pohvalo.

10. VIRI IN LITERATURA

1. Ackermann, Alice (2001): Macedonia -Another piece in the Balkan puzzle? Security Dialogue, 09/01, Vol. 32, No. 3, str. 377-379.
2. Apostolski, Mihajlo (1969): Iz preteklosti makedonskega ljudstva. Radio-televizija Skopje in Sekretarijat za informacije pri Izvršnem svetu Sobraanja SR Makedonije, Skopje.
3. Babunski, Klime (2001): Identification of gap. Referat na konferenci-neobjavljen. Skopje.
4. Balevska, Menka (1982): Makedonija po Balkanskite vojni. V: Pogledi, št. II, str. 133-135. Nova Makedonija, Skopje.
5. Bašič, Sandra (1994): Čas nacionalizmov. V: Teorija in praksa, št. 9-10, september/oktober 1994, str. 913-915. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
6. Bebler, Anton (1985): Carl von Clausewitz in klasična politična teorija vojne. V: Časopis za kritiko znanosti, maj/junij 75/76, str. 3-17. ŠOU, Ljubljana.
7. Clausewitz, Carl von (1985): O vojni. V: Časopis za kritiko znanosti, maj/junij 75/76, str.18-77. ŠOU, Ljubljana.
8. Dijk, Teun A. van (1991): Racism and the press. Routledge, London.
9. Drame, Ines (1992): Odnosno strukturirana medijska realnost kot posebna realnost. V:Teorija in praksa, let. 29, št. 9/10, str. 849-860. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
10. Dražnik, Rosana (2001): Propaganda v ZRJ. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana, Diplomsko delo.

11. Dulovi, Lirim (2001): How the Macedonian media reported during the military conflict. Skopje.
12. Geršak, Mare (2002): Nacionalna varnost Republike Makedonije. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana. Diplomsko delo.
13. Grizold Anton in Tatalović Siniša, Cvrtila Vlatko (1999): Nacionalna sigurnost Makedonije. V: Suvremeni sistemi nacionalne sigurnosti, str. 326-344. Fakultet Političkih znanosti, Zagreb.
14. Gunter, Barrie (2000): Measuring Audiences, Reactions and Impact, SAGA Publications, London.
15. Iergold, Klementina (1993): Vloga medijev in propaganda v vojni (študija Primera junijske vojne v Sloveniji), Fakulteta za družbene vede, Ljubljana, Diplomsko naloga.
16. Horvat, Ksenija (2001): Makedonija. Ko tudi dva novinarska vira nista dovolj. V: Medijska preša, pomlad 2001, str. 54-55., Mirovni inštitut, Ljubljana.
17. Hupchick, Dennis P .and Cox, Harold E. (1996) : A concise historical atlas (of Eastern Europe), MACMILLAN PRESS LTD, Houndmills, Basingstoke and London.
18. Jowett, Gart in Victoria O'Donnell (1992): Propaganda and Persuasion. Sage publications, Newbury Park, London, New Delhi.
19. Judah, Tim (2001): Greater Albania? V Survival, No.2, str. 7-18.
20. Južnič, Stane (1993): Identiteta. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
21. Kabranov, Aco (2001): The Macedonian Media in the crisis. Skopje.
22. Košir, Manca (1988): Nastavki za teorijo novinarskih vrst. Državna založba Slovenije, Ljubljana.
23. Košir, Manca (1996): Vzgoja za medije. DZS, Ljubljana.
24. Košir, Manca in Melita Poler (1996): Utemeljitev novinarske etike in svobode slovenskih novinarjev. V zborniku: Mediji, etika in deontologija, str. 9-26 Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
25. Kotnik, Alenka (2001): Skrajneži v slovenskih medijih. V: Medijska preša, poletje/jesen 2001, str. 16. Mirovni inštitut, Ljubljana.
26. Kusovac, Zoran (2001): Macedonian crisis proves lessons of previous conflicts. V: Jane's Intelligence Review, 08/01, Vol.13, No.8: str. 22-23. London.
27. Lazarov, Risto (1995): The Albanians in Macedonia: Co-citizenship or ...? V: Balkan forum, 06/95, Vol.3, No.2, str. 19-45. Beograd.

28. Lubej, Gašper (2001): Makedonija; Profesionalizem zamenjala etična lojalnost. V: Medijska preša, poletje/jesen 2001, str. 49. Mirovni inštitut, Ljubljana.
29. Luthar, Breda (1996): Analiza medijskega vpliva v semiotski družbi. V: Teorija in praksa, št. 2, marec/april 1996, str. 181-193. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
30. Luthar, Breda (1998): Post-politična prakse. V: Časopis za kritiko znanosti, let. 26, str. 9-10. ŠOU, Ljubljana.
31. Malešič, Marjan (1994): Civilna obramba sodobnih držav, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana. Doktorska disertacija.
32. Mekina, Borut (2001): To z imenom Makedonije je pravi škandal, V: Večer, Sobotna priloga, 27. oktobra 2001. Intervju s Feridom Muhicem. Ljubljana.
33. Pečjak, Vid (1994): Psihologija množice. Samozaložba, Ljubljana.
34. Petkovski, Aleksandar (2001): Drought in the oasis of peace: War comes to Macedonia. V: Security Dialogue, 06/01, Vol. 32, No.2, str. 267-269.
35. Pirjevec, Jože: Jugoslovanske vojne 1991-2001, Cankarjeva založba, Ljubljana, 2003
36. Poulton, Hugh (1995): Who are the Macedonians? Indiana University Press, Bloomington and Indianapolis. Hong Kong.
37. Repe, Božo; Necak, Dušan; Prinčič, Jože (1999): Slovenci in Makedonci v Jugoslaviji. Znanstveni inštitut Filozofske fakultete v Ljubljani in Inštitut za nacionalno zgodovino, Ljubljana-Skopje.
38. Saracini, Petrit (2001): Report on the media coverage of the conflict in Macedonia; August 8th -September 11th.
39. Sedmak, Marjan (1995): Predpisi o novinarjih in medijih. Uradni list RS, Ljubljana.
40. Splichal, Slavko (1975): Razsežnost politične propagande: Teoretični model in aplikacija na mednarodno propagando. FSPN, Ljubljana.
41. Splichal, Slavko (1984): Mlini na veter. Partizanska knjiga, Ljubljana.
42. Splichal, Slavko (1992): Izgubljene utopije? Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana.
43. Šiber, Ivan (1992): Politička propaganda i politički marketing. Biblioteka politologija, Zagreb.
44. Šinikovič, Bensad (1996): Analiza propagande na RTS, HTV in BHT. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana. Diplomsko delo.
45. Verbinc, France (1982): Slovar tujk. Cankarjeva založba. Ljubljana.

46. Vreg, France (2001): Globalizacija in elektronska demokracija. V: Teorija in praksa, št. 1, januar/februar 2001, str. 5-28. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
47. Vukmanovic-Tempo, Svetozar (1980): Borba za Balkan. Globus, Zagreb.
48. Welch, David (1993): The third reich: politics and propaganda. Routledge, London and New York.
49. Wilkinson, Paul (2000): Nationalism and its Consequences. V Terrorism and Political Violence, No.2, str. 123-130.
50. Zarič, Siniša (1985): Intervju sa Kenom Coatesom; Mir -i kako ga steci. V: Časopis za kritiko znanosti, maj/junij 75/76, str. 83-87. ŠOU, Ljubljana.
51. Zgodovina narodov Jugoslavije (1953): I. in II. del. Državna založba Slovenije, Ljubljana.
52. Žnidaršič, Tatjana (2000): Vpliv medijev na odnos do Romov. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana. Diplomsko delo.

10.1 Spletni viri:

<http://www.dnevnik.com.mk>

<http://www.pressonline.com.mk>

<http://www.utrinskivesnik.com.mk>

<http://www.vest.com.mk>

<http://www.mia.com.mk>

<http://www.forum.com.mk>

<http://www.lobi.com.mk>

<http://www.vecer.com.mk>

<http://www.press.org.mk>

<http://www.ebalkan.soros.org.mk>

<http://www.crisisweb.org.mk>

<http://www.soros.org.mk>

<http://www.kana177.com.mk>

<http://www.unet.com.mk>

<http://www.mim.org.mk>

<http://www.sinf.gov.mk/PressRoomEN/2001/07/n0815>, 26.1.2003

<http://www.morm.gov.mk/eng/whitepaper/whitepaper.htm>, 12.4.2003

<http://www.singov.mk/PressRoomEN/2001/07/nI408.htm>, 12.4.2003

http://www.br-online.delbr-intern/suedosteuropa/texte/Kleinert_Me 15.5.2004

<http://globalvgw4.global.epnet.com/ehost.asp>, 1.12.2003

<http://globalvgw4.global.epnet.com/ehost.asp>, 11.12.2003

<http://globalvgw4.global.epnet.com/ehost.asp>, 1.12.2003

<http://wwwlib.umi.com/dissertations/results>, 1.12.2003

<http://wwwlib.umi.com/dissertations/fullcit/9950319>, 16.1.2004

<http://www.transnational.org/forum/meet/Macedoniaafterwar.html>, 16.6.2004

<http://www.makedonskosonce.com/broervis/2001/sonce352/Tekst08.htm>

http://www.transnational.org/pressinf/2001/pf123_TowardPeace 16.6.2004

<http://www.aimpress.org/dyn/pubs/archive/data/200011/01105-001-pubs-sko.htm>, 23.5.2004

<http://www.bhdani.com/arhiv/2001/224/t22410.shtml>, 21.6.2004

<http://mediawatch.ljudmila.org/veceri/seznam/2001/04/18#0>, 16.2.2005

<http://www.truthinmedia.org/images/NatoPeace/thaci6-25.jpg>, 11.10.2003

<http://www.truthinmedia.org/Images2001/ahmeti-nyt.gif>, 11.10.2003

<http://www.bhdani.com/arhiv/2001/208/t20818.shtml>, 25.1.2004

<http://www.aimpress.org/dyn/dos/archive/data/2001/10524-doss-01-05>. 25.1.2004

<http://www.realitymacedonia.org.mk/web/news.asp>, 17.12.2003

<http://www.dnevnik.com.mk/default.asp?pBroj=1620&still=2795>, 12.2.2004

<http://www.dnevnik.com.mk/default.asp?pBroj=1620&still=2795>, 12.2.2004

<http://www.dnevnik.com.mk/default.asp?pBroj=1620&still=2798>, 12.2.2004

<http://www.dnevnik.com.mk/default.asp?pBroj=1622&still=2855>, 12.2.2004

<http://www.dnevnik.com.mk/default.asp?pBroj=1622&still=2856>, 12.2.2004

<http://www.dnevnik.com.mk/default.asp?pBroj~1622>, 12.2.2004

<http://www.dnevnik.com.mk/default.asp?pBroj=1623&still=2903>, 12.2.2004

<http://www.dnevnik.com.mk/default.asp?pBroj=1623&still=2909>, 12.2.2004

<http://www.dnevnik.com.mk/default.asp?pBroj=1632&still=3345>, 12.2.2004

http://www.iwpr.net/balkans_index1.html, 20.10.2005

<http://www.dnevnik.com.mk/default.asp?pBroj=1632&still=3349>, 07.10.2002

<http://www.revijasrp.si/knrevsrp/pogum2001-1/3-3dod.htm>, 1.2.2004

<http://www.vreme.com/cms/view.php?id-293671>, 1.3.2005
<http://www.morm.gov.mk/smo/smo2m.htm>, 24.2.2005
<http://www.morm.gov.mk/smo/smo7m.htm#2>, 24.2.2005
<http://mediawatch.mirovni-institut.si/bilten/seznam/11/svet/print.html>, 1.3.2005
http://www.iwpr.net/index.pl?archive/bcr/bcr_20010330_2_ser.txt, 28.10.2005
http://www.iwpr.net/index.pl?archive/bcr/bcr_20010309_2_ser.txt, 28.10.2005
http://www.iwpr.net/index.pl?archive/bcr/bcr_20010321_3_ser.txt, 27.10.2005
http://www.iwpr.net/index.pl?archive/bcr/bcr_20010321_4_ser.txt, 29.10.2005
http://www.iwpr.net/index.pl?archive/bcr/bcr_20010321_3_ser.txt, 27.10.2005